

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

ВИДАТНІ ПОСТАТІ ПСИХОЛОГІЇ:
ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали
VIII регіонального наукового семінару

10 травня 2022 р., м. Львів

Львів – 2022

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності 29 квітня 2022 року, протокол № 4.

Видатні постаті психології: історія, сучасність і перспективи : матеріали VIII регіонального наукового семінару (10 травня 2022 р., м. Львів). Львів, 2022. 192 с.

Редакційна колегія: *Сірко Роксолана Іванівна* – начальник кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор психологічних наук, доцент (*голова*); *Вдович Світлана Михайлівна* – доцент кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник (*упорядник, відповідальний секретар*); *Литвин Андрій Віленович* – професор кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор педагогічних наук, професор; *Руденко Лариса Анатоліївна* – професор кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник; *Цюприк Андрій Ярославович* – доцент кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор педагогічних наук, доцент.

У збірнику матеріалів регіонального наукового семінару представлені досягнення видатних психологів і їх вплив на розвиток цивілізації, розглянуто провідні напрями психології, їх сучасний стан і перспективи, а також міждисциплінарні аспекти психології.

Рекомендовано для науковців, психологів-практиків і педагогів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів.

Матеріали подаються в авторській редакції.

Рецензенти:

Ковальчук Зоряна Ярославівна – доктор психологічних наук, професор;

Васянович Григорій Петрович – доктор педагогічних наук, професор.

Зміст

Розділ 1

Видатні психологи та їх вплив на розвиток цивілізації

<i>Світлана Агапова, науковий керівник – Роман Яремко</i> Внесок Еріка Берна у розвиток сучасної психології	8
<i>Юрій Вінтюк</i> Особистість у психології: Юліан Охорович як предвісник наукової психології у Львові	10
<i>Юрій Вінтюк</i> Особистість у психології: Казимир Твардовський як основоположник наукової психології у Львові	14
<i>Карина Довгаль, науковий керівник – Роман Яремко</i> Ренсіс Гальтон – видатний англійський психолог та вчений-енциклопедист	18
<i>Софія Калитовська, науковий керівник – Роман Яремко</i> Внесок Макса Вертгеймера в розвиток сучасної психології	22
<i>Ірина Каспришин, науковий керівник – Оксана Стельмах</i> Керол Ізард: теорія емоцій та почуття провини	26
<i>Інеш Нагайська, науковий керівник – Роман Яремко</i> Вклад Віктора Франкла у розвиток психологічної науки	30
<i>Анастасія Пех, науковий керівник – Роман Яремко</i> Григорій Костюк та його вплив на розвиток психології	33
<i>Анна Ревера, науковий керівник – Роман Яремко</i> Тімоті Лірі: життя та вклад у психологію	39
<i>Оксана Тищук, науковий керівник – Юрій Вінтюк</i> Шандор Ференці: теорія травми «сплутання мов»	41
<i>Лілія Хмарна, науковий керівник – Роман Яремко</i> Внесок Куе Еміля в розвиток сучасної психології	45

Розділ 2

Провідні напрями психології, їх сучасний стан і перспективи

<i>Юліана Бармінова, науковий керівник – Олена Кривошишина</i> Особливості впливу почуття самотності на почуття психологічного благополуччя особистості: переваги та недоліки	49
---	----

<i>Ксенія Березяк</i> Техніка Давіда Берцелі TRE (Trauma & Tension Releasing Exercises) для тілесної роботи зі стресом та травмою	53
<i>Вікторія Боднарчук, науковий керівник – Лариса Руденко</i> Танець і війна: хореографія як метод психологічного розвантаження під час кризової ситуації	58
<i>Лілія Годій, науковий керівник – Роксолана Сірко</i> Теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх психологів закладів вищої освіти ДСНС України	61
<i>Карина Довгаль, науковий керівник – Роксолана Сірко</i> Теоретичні аспекти мотиваційної сфери курсантів закладів вищої освіти ДСНС України	64
<i>Христина Ільків, науковий керівник – Світлана Вдович</i> Результати дослідження тривожності особистості в юнацькому віці	66
<i>Єлизавета Комач, науковий керівник – Олена Кривошишина</i> Феномен мудрості: проблеми та перспективи сучасних психологічних досліджень	69
<i>Христина Люта, науковий керівник – Лариса Руденко</i> Конфліктні ситуації у професійному спілкуванні майбутніх рятувальників	71
<i>Іванна Милик, науковий керівник – Олена Кривошишина</i> Толерантність до невизначеності як психологічний ресурс особистості у складних життєвих обставинах	76
<i>Валентина Пилипчук, науковий керівник – Олена Кривошишина</i> Інтелектуальна активність як психологічний чинник творчої діяльності особистості у період пізньої дорослості	80
<i>Соломія Подобінська, науковий керівник – Олена Кривошишина</i> Психосексуальний розвиток: еротичний код українського суспільства	84
<i>Іван Пономаренко, Любов Балабанова</i> Тренінг як форма психологічного розвитку толерантності до невизначеності у рятувальників	90

Анна Ревера, науковий керівник – Роксолана Сірко Практичні аспекти мотиваційної сфери курсантів закладів вищої освіти ДСНС України	94
Оксана Решетнікова, науковий керівник – Ольга Заверуха Психологія поведінки військовослужбовців та цивільних осіб в умовах полону	96
Володимир Слободяник Поняття самозбережувальної поведінки фахівців ризиконебезпечних професій в працях вітчизняних та закордонних дослідників	100
Валерія Смирнова, науковий керівник – Олена Кривошишина Способи боротьби зі стресом та профілактика ПТСР в умовах військового стану	106
Оксана Стельмах EMDR як ефективний психотерапевтичний підхід до роботи з травмою	109
Юлія Шевелєва Теоретичний аналіз поняття психічного здоров'я особистості	112
Розділ 3	
Міждисциплінарні аспекти психології	
Вікторія Аніщенко Соціальна відповідальність курсантів як важлива складова формування особистості майбутніх офіцерів	116
Ольга Баклицька Теоретичні аспекти психологічного супроводу майбутніх фахівців фізкультурного профілю	120
Богдана Березюк, науковий керівник – Наталія Ярощук Показники інтелектуальної готовності дитини до школи	123
Ксенія Березяк, Приймак Олеся Гендерні аспекти стресостійкості студентів у період пандемії Covid-19	127
Оксана Бокало Формування професійних якостей майбутніх фахівців швейного профілю	133

<i>Світлана Вдович</i> Актуальність дисципліни «психопедагогіка безпеки» в умовах воєнного часу	136
<i>Андріана Велика, Олена Кривошишина</i> Кросскультурний аналіз феномену евтаназії: психолого-етичний аспект	140
<i>Андріяна Дацко, науковий керівник – Андрій Цюприк</i> Психологічні особливості міжособистісної взаємодії у формуванні особистості підлітків	142
<i>Ігор Коваль</i> Етапи формування професійної готовності	145
<i>Ангеліна Лихва, науковий керівник – Олена Кривошишина</i> Смерть як добровільний вибір: сучасний погляд на проблему евтаназії	148
<i>Лариса Руденко, Андрій Литвин</i> До проблеми формування психологічної готовності курсантів ЗВО ДСНС до діяльності в ризиконебезпечних ситуаціях	152
<i>Тетяна Сальнікова</i> Соціальна реабілітація військовослужбовців у розрізі реалізації «я-концепційної» особистісної моделі	156
<i>Тетяна Сачук, науковий керівник – Олена Кривошишина</i> Феномен довголіття та якості життя особистості у контексті концепції трансгуманізму	159
<i>Роксолана Сірко</i> Теоретичні аспекти професійної підготовки психологів ризиконебезпечних професій	164
<i>Валерій Соловйов</i> Проблема підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до неперервної професійної самоосвіти	167
<i>Артур Станішовський, науковий керівник – Андрій Литвин</i> До питання підготовки офіцерів Збройних Сил України за стандартами провідних країн НАТО	172
<i>Богдана Цимбалюк, науковий керівник – Наталія Ярошук</i> Взаємозв'язок між самооцінкою молодшого школяра та рівнем його навчальних досягнень	177

Розділ 1

Видатні психологи та їх вплив на розвиток цивілізації

*Світлана Агапова,
науковий керівник – Роман Яремко*

ВНЕСОК ЕРІКА БЕРНА У РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Відвідуючи лекційні заняття, студенти психологи вищих навчальних закладів України, слухають відповідний матеріал, де чують з року в рік імена все тих самих науковців та психологів, які безперечно зробили вагомий внесок у розвиток науки. Проте варто наголосити, що така наука як психологія не стоїть на місці, та з кожним роком поповнює лави тих, хто удосконалює знання з психології, що заслуговують на місце у книжках та наукових працях, що опрацьовують студенти сьогодні. Ми хочемо розповісти про відомого психіатра Еріка Берна, чії книги мають наразі велику популярність серед молоді.

Ерік Леннард Берн – американський психолог і психіатр. Відомий, перш за все, як розробник транзакційного аналізу. Під час вивчення психоаналізу, Берн зосередив свою увагу на «транзакціях» (від англ. Transaction – угода), що лежать в основі міжособистісних відносин. Деякі види транзакцій, які мають у собі приховану мету, він назвав іграми. Берн розглядав три еґо-стани: Дорослий, Батько і Дитина (які не є фрейдівськими Я, Над-Я і Воно). Вступаючи в контакт із довкіллям, людина, на думку Берна, завжди знаходиться в одному з цих станів.

На нашу думку, початок транзакційного аналізу міститься в перших п'яти з шести статей про інтуїцію, які Берн писав починаючи з 1949 року. Уже в цей ранній період, коли він ще працював над тим, щоб отримати статус психоаналітика, він насмілювався кинути виклик фрейдівській концепції несвідомого. В період з 1954 по 1958 рік Берн розвивав такі напрямки транзакційного аналізу, як діагноз Еґо-станів (структурний аналіз); аналіз індивідуальних транзакцій; аналіз серій транзакцій як з прихованим, так і з відкритим змістом, інакше відомий як аналіз гри; аналіз сценарію (скрипт-аналіз) – аналіз життя пацієнта, за допомогою якого можна екстраполювати і передбачати майбутнє [0]. «Еґо-стан – це природне явище, а роль – штучне. Людина може

грати багато людей, не змінюючи его-стану. Скажімо, в его-стані Дитини можна грати роль батька, дорослого чи дитини. Граючись у дочки-матері, діти займаються саме цим. Хтось з них стає матір'ю, інший лікарем, третій дитиною, але всі вони в его-стані Дитини. Дорослі, граючись у «крокодила», можуть робити те саме.» - зазначав Берн [0].

Згідно з Е. Берном, усі ці три стани особистості формуються в процесі спілкування, і людина набуває їх незалежно від свого бажання. Найпростіший процес спілкування – це обмін однієї транзакцією, він відбувається за схемою: «Стимул» співрозмовника № 1 викликає «реакцію» співрозмовника № 2, який, в свою чергу, направляє «стимул» співрозмовнику № 1, – тобто майже завжди «стимул» одного стає поштовхом для «реакції» іншого. Подальший розвиток розмови залежить від поточного его-стану особистості, який використовується в транзакціях та їх комбінаціях.

У книзі «Ігри, які грають люди» Берн описує гру як зразкові та передбачувані серії транзакції, які на перший погляд здаються правдоподібними, але насправді маскують мотивації та призводять до чітко визначеного передбачуваного результату [0].

Ми вважаємо, що Ерік Берн зробив вагомий внесок у розвиток психології, а саме психоаналізу та міжособистісних відносин. Підтверження цьому є його роботи, котрі визнані по всьому світу. У 1963 році була опублікована робота «Структура і динаміка організацій і груп» («The Structure and dynamics of Organizations and Groups»), в якій обговорювалося, як можна застосовувати транзакційний аналіз при роботі з групами. У 1964 році Берн представив свої ідеї, що стосуються аналізу психологічних ігор, в книзі «Ігри, в які грають люди» («Games People Play»), приватне видання якої вийшло в 1961 році. «Я охоче ознайомлюсь з документами, що підтверджують будь-які мої фактологічні помилки. Що ж до особистих думок, я можу свідомо поступитись чийось на шкоду власним, якщо тільки їхній автор прослухав за останні тридцять років більше містких чи переконливих історій ніж я. Загалом же, нагадую у моїх писаннях порівно науки і мистецтва...» [0].

Принципи транзакційного аналізу викладені Берном в книзі «Принципи групового лікування» («Principles of Group Treatment»), виданої в 1966 році, а ідеї, що стосуються аналізу сценарію (скрипт-аналізу), представлені в роботі «Що ви говорите після того, як сказали „привіт“?» («What Do You Say After You Say Hello?»), виданої, після смерті Берна, в 1972 році. Берн також написав книги: «Щаслива Долина» («The Happy Valley») – для дітей, і «Секс у людській любові» («Sex in

*Карина Довгаль,
науковий керівник – Роман Яремко*

ФРЕНСІС ГАЛЬТОН – ВИДАТНИЙ АНГЛІЙСЬКИЙ ПСИХОЛОГ ТА ВЧЕНИЙ-ЕНЦИКЛОПЕДИСТ

Гальтон (Голтон) Френсіс (Galton Francis) (1822–1911) – відомий англійський психолог, антрополог, винахідник, генетик, кримінолог, математик, мандрівник, географ, творець дактилоскопії, він є засновником диференціальної психології та психометрії.

Він був першим ученим, який сформулював так звані питання про роль природи і виховання розвитку. Також ним вперше було сформульовано поняття обдарованості. Він був доктором почесним Оксфордського і Кембриджського університетів.

Френсіс Гальтон народився 16 лютого в маєтку Лерчес в районі Спаркбрук біля Бірмінгема, в Англії. Він був самим молодшим в сім'ї із 9 дітей. Його батько, був Самуель Гальтон, банкіром і активістом. А його мати, Френсіс Енн Віолета Дарвін, була дочкою відомого медика, мислителя, філософа та поета Еразма Дарвіна, який написав поему філософську «Храм природи», де, говориться про природний відбір, і тіткою Чарльза Дарвіна – англійського натураліста і мандрівника, який одним з найперших усвідомив та наочно продемонстрував в книзі «Походження видів» (1859), що всі види живих організмів еволюціонують в часі від загальних предків. Взагалі, в роду Дарвінів було немало талановитих учених.

Здобув середню освіту в різних приватних школах Англії, але, на його особисту думку, особливих знань йому це не принесло на жаль. Він також був здібним і обдарованим до наук дитям, але він відносився до занять не дуже старанно.

Ф. Гальтон був, як уже вище вказано, наймолодшою дев'ятою дитиною у своїй родині. Коли йому було два роки він уже знав алфавіт, а у три – вже читав, писав, вивчав мови, в шість – прочитав всю англійську класичну літературу. Гальтон був справжнім вундеркіндом; проглянувши двічі сторінку творів Шекспіра, декламував її напам'ять. Його двоюрідним братом був Чарльз Дарвін.

Міркував учний прямолінійно: якщо наприклад обрати із загальної маси талановитих людей і поєднати їх шлюбом, то це би сприяло б створенню нової високообдарованої людської раси. Ф. Гальтона захо-

плювали такі ідеї як- селекційної роботи з відбору талановитих чоловіків та жінок. І для таких людей вчений пропонував створити державні проекти та заохочувати їх матеріально.

Представники цієї інтелектуальної еліти мають менше дітей, оскільки пізніше беруть шлюб. Тож гідним членам цього суспільства слід сприяти в тому, щоб вони створювали сім'ї в молодому віці, мали вже пільги на придбання хорошого житла. Сам Ф. Гальтон та його брати, на жаль, не мали дітей.

Ф. Гальтон започаткував видання журналу «Біометрика», він профінансував лабораторію національної євгеніки, в якій посів місце професора. Згодом, на радість для Ф. Гальтона, це місце зайняв Карл Пірсон. Задум проводити ці дослідження в сфері євгеніки, безумовно, сьогодні сприймається як досить архаїчний і непереконливий, однак приклад Ф. Гальтона надихнув дослідників у досить нелегкій справі пошуку наукового ґрунту в психології індивідуальних відмінностей. У нашому сучасному світі психологічне консультування при плануванні народження дитини використовується достатньо широко, адже вчені орієнтуються у проблемі спадкової обумовленості набагато точніше

Ф. Гальтон підготував та опублікував із проблем спадковості десь понад 30 наукових праць. Але він стверджував, що успадковуються такі риси, як схильність бути п'яницею, пристрасть до мандрів, хвороби, тривалість життя, навіть мораль і релігія. Ф. Гальтон висловлював свою думку про можливість створення науки «євгеніки» (увів у обіг цей термін, що в перекладі з грецької означає «наука про народження блага»). На нашу думку Гальтона, така наука мала б сприяти народженню «якісних» осіб і протидіяла б народженню «неякісних».

Учений вважав, що необхідна суспільна увага для підтримки інтелектуального рівня через продовження роду. Гальтон міркував досить прямолінійно: якщо наприклад обрати із загальної маси талановитих людей і поєднувати їх зі шлюбом, то це би сприяло б створенню нової високообдарованої людської раси. Ф. Гальтона захоплювала ідеї селекційної роботи з відбору талановитих чоловіків та жінок. Для таких людей він запропонував створити державні проекти та заохочувати їх матеріально. Ф. Гальтон звертав увагу також на те, що представники інтелектуальної еліти мають менше дітей, адже пізніше беруть шлюб. Тож можна сказати, що гідним членам суспільства слід сприяти в тому, щоб вони створювали свої сім'ї в молодому віці, мали пільги на придбання хорошого житла [1].

Гальтона є першим дослідником, який першим використав анкету. Він надіслав анкети членам Королівських наукових товариств, він звертався до широкої публіки з проханням щоб надсилали ці анкети з описом сімейних талантів та обдарувань і за це пропонували спеціальні призи. Зібравши ці всі дані на основі цієї дуже детальної анкети, він написав монографію «Англійські вчені, їх природа та виховання» (1874). Він уперше проаналізував психологічні особливості вчених, зробив особистість ученого об'єктом емпіричного дослідження.

Проводив він також досліди із кроликами, метеликами та горохом, вивчаючи спадковість.

Гальтон відкрив закон регресії як закон успадкування ознак: будь-які ознаки нащадків мають тенденцію більше наблизитись до середнього значення в популяції, ніж до значення цього параметра у своїх батьків (ознаки регресують до середнього значення в популяції).

В 1888 р. учений опублікував нарешті свою працю "Природна спадковість", він узагальнив в цій праці результати своїх емпіричних і статистичних досліджень і пояснив своє нове відкриття - коефіцієнт кореляції (міру зв'язку між ознаками).

Гальтону належали пріоритети створенні психологічних тестів, але вважають, що термін "тест" уперше застосував Джеймс Кеттел, американський психолог, учень Гальтона. Ці ідеї тесту як методу вимірювання індивідуальних відмінностей і зокрема інтелекту пов'язана з пошуками Гальтоном доказів такої гіпотези: інтелект можна виміряти, оцінюючи сенсорні здібності людини; чим вище інтелект особи, тим буде вище повинні бути сенсорні здібності. Гальтон вважав, що у найбільш обдарованих людей відповідно тонкі й розвинуті відчуття. В дослідженнях сучасних з'ясовано, що розумово відсталі люди вони часто нездатні розрізняти сенсорні відчуття (Дж. Ловінджер, 1987).

Гальтон, був особою ексцентричною, шукав учений наукові докази існування бога та мріяв знайти рецепт безсмертя. У 1909 р. Гальтон пройшов посвяту у рицарі. Також він був членом престижного лондонського літературного клубу Атенеум.

Учений зробив внесок серйозний у різні науки. Наприклад метеорології він визначив явище антициклону потім винайшов карти погоди, працював над мапами Західної Африки, у статистиці розробляв регресію та кореляційний аналіз. У різних галузях просуватися Гальтону допомагала його любов до підрахунків та вимірювань. Психологія не належала до основних інтересів ученого, однак його здобутки в цій галузі

були значні. Він розгорнув дослідження проблем, які надовго захопили психологів.

Гальтон одним був із перших дослідників здібностей. У книзі "Дослідження здібностей людини та їх розвиток" (1883) він уперше сформулював ідеї так звані психологічного тестування. Вчений вже сам розробляв тести для своїх досліджень. Хоча і не були вдалими, але саме ця ідея розробки тестових випробувань є внеском значним у саму психологію. Гальтон також першим почав вивчати одно-яйцевих близнюків.

Учений винайшов низку експериментальних приладів та психологічних методів (метод близнюків, метод аналізу образної пам'яті, асоціативний метод), які вважають класичними у психології. На основі методів проведено неймовірну кількість сучасних досліджень і отримано цінні результати.

Гальтон проводив, можливо, перші дослідження, в яких був одночасно експериментатором і досліджуваним, вивчаючи асоціацію ідей та візуальні образи. Розробки вченого були в основу нової психологічної науки – диференційної психології. Запропонувавши статистичний метод, ідею розробки тестових методів, Гальтон змінював загальний вигляд тогочасної психології. Він перетворював її на сучасну науку. Але на жаль від створення теорії безсмертя він не встиг завершити.

Коли Гальтон помер, його учень Карл Пірсон опублікував генеалогічне дослідження про свого учителя. І тоді виявилось, що серед предків Гальтона були імператор Карл Великий, декілька англійських королів, зокрема Вільгельм Завойовник, та київський князь Ярослав Мудрий [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Невтомний дослідник Френсіс Гальтон. URL : pidru4niki.com/15290527/psihologiya/nevtomniy_doslidnik_frensis_galton
2. Петрюк П. Т., Іваничук О. П., Петрюк О. П., Бондаренко Л. І. Френсіс Гальтон – видатний англійський психолог та вчений-енциклопедист. Психічне здоров'я. 2015. Вип. 3. С. 71–78.

*Софія Калитовська,
науковий керівник – Роман Яремко*

ВНЕСОК МАКСА ВЕРТГЕЙМЕРА В РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Макс Вертгеймер (1880-1943), творець гештальтпсихології, народився в Празі. З дитинства вчився грі на фортепіано, його вчила мати. Ставши старшим, завдяки музиці познайомився з Альбертом Ейнштейном. Вони часто грали камерну музику і обговорювали філософські та наукові проблеми. Вертгеймер любив використовувати приклади з творів різних композиторів у своїх лекціях і роботах, щоб продемонструвати концепцію структури [29].

Макс Вертгеймер познайомився з соціальною і філософською думкою свого діда по материнській лінії Якоба Цвіккера, який був так задоволений зрілістю онука, що в десятий його день народження подарував йому дещо з творів Спінози. Повне поглинання Макса Вертгеймера книгою, подарованою дідом, призвело до того, що його батьки обмежили читання. Це не завадило читати Спінозу таємно, користуючись добротою покоївки, яка ховала книгу від батьків у своїй скрині. Спінозу не був чимось прибутковим, він вплинув на Вертгеймера на все життя.

Він закінчив гімназію у 18 років і після того не міг вибрати, яку спеціальність йому вибрати тому зупинився на юридичному факультеті Празького університету. В університеті його більше цікавила філософія права ніж сам судовий процес і його практика. Йому не подобалось, що судові процеси не шукали правди, а були більш зацікавленні у звинуваченні та у захисті. Він хотів знаходити шляхи досягнення істини, йому це подобалось, і це його змусило працювати в психології свідчень.

Макс продовжує навчання в Берлінському університеті, де почав вивчати психологія. Далі він проводить дослідження з Карлом Штумпфом і Фрідріхом Шуманом. Але коло його інтересів було ширше основного предмета навчання, тому він включає в курс навчання ще історію, музику, мистецтво і фізіологію. Він пішов далі до університету у Вюрцбурга, до Освальда Кюльпе. Де отримує ступінь доктора філософії. Дисертація була присвячена детектуванню провини злочинця під час слідства за методом асоціативного зв'язку слів. Однак, відійшовши

від пояснювальних принципів Вюрцбургської школи, він пішов від Кюльпе і почав дослідження, які привели його до обґрунтування положень нової психологічної школи [1].

Його докторські дослідження включали винахід детекторів брехні, які він використовував як об'єктивний спосіб вивчення свідчень. Іншим аспектом його роботи був метод словосполучення, який він створив до того, як К. Дж. Юнг розробив його як діагностичний метод.

Оскільки Макс Вертгеймер був фінансово незалежним, йому не потрібно було займати якусь академічну посаду, і він міг присвятити себе незалежним дослідженням у Празі, Берліні та Відні. Він продовжував роботу, пов'язану з достовірністю свідчень, а також у нейропсихіатричній клініці Віденського університету працював з анамнезами пацієнтів з порушеннями мови і тими, у яких сталися порушення в читанні, при ураженні різних відділів кори лівої півкулі. Їм були розроблені нові діагностичні методи, які показали, що порушення мови пов'язане з втратою здатності сприймати неоднозначні і складні візуальні структури. Ця робота є сполучною ланкою між гештальтпсихологією і теорією неврологів Адемара Гельба і Курта Гольдштейна.

Ранні гештальт-теорії Макса почалися коли він працюючи у Відні коли він формулює ідеї « що стало важливими компонентами гештальтпсихології?» « Що таке гештальтпсихологія?» Це розділ психології, який концентрується на питаннях пояснення сприйняття і мислення особистості, при цьому ключовим є - як особистість сприймає інформацію [2].

Максу Вертгеймеру здавалося, що психологія відірвалася від конкретних реалій повсякденного життя: проблеми в центрі академічної психології мали малу схожість з реальною поведінкою людини. За словами Вертгеймера, необхідно було розробити методи, які відповідали б суворим науковим стандартам.

Завдяки активним проведеним дослідженням, Макс Вертгеймер детально розробив методи визначення автентичності свідчень:

Метод асоціацій полягає в реакції випробовуваного на запропоновані слова. Він повинен відповідати словом, яке спадає йому на думку, як асоціація на запропоноване.

Метод репродукції полягає у використанні тексту на запам'ятовування, в якому міститься інформація схожа з приховуваними фактами, схожа на приховувані факти і не має ніякого відношення до приховуваних фактів. Спроба відтворення тексту зазнала невдачі.

Метод асоціативних питань. В основі дослідження лежить спеціальний перелік питань, що наводять. У процесі відшукування відповідей на них знайдуться такі, що призведуть до вирішення проблеми.

Метод сприйняття. У його основі лежить розпізнавання типу людини залежно від її репрезентативних систем: візуал, аудіал, кінестетик і дигітал. Далі робота з людиною в ключі її репрезентативної системи.

Метод відволікання уваги включає багато варіантів, що включають обман, шок, надмірний потік відволікаючої інформації.

Вертгеймер у своїх дослідженнях постійно шукав приклади з галузі сприйняття. Так, спостерігаючи, як спалахуючі вогні на вокзалі створювали ілюзію руху або Різдвяні гірлянди вогнів, які, здаються, "біжучими" навколо дерев, він подумав про оптичне явище, яке виявилось підходящим в його роботі. Для цього він купив іграшковий стробоскоп - обертовий барабан з прорізами для перегляду і картинками всередині, і провів експеримент, замінюючи смужки паперу, на яких він намалював ряд ліній для картин в іграшці.

Результати були такими, як очікувалося: змінюючи часовий інтервал між експозицією ліній, він виявив, що він міг бачити одну лінію за іншою, дві лінії, що стоять поруч один з одним, або лінію, що рухається з однієї позиції в іншу. Цей «рух» став відомим як явище феномен «phi» і став основою гештальтпсихології. Це явище - феномен phi, використовується в кінематографії при створенні кінофільмів. На екрані глядач бачить те, що не є насправді тим, що він бачить. Це можна назвати ілюзією. Вертгеймер пояснив, що глядач бачить ефект «цілої події», але не суму складових частин. Аналогічно і з вогнем, що біжить гірляндою. Спостерігач бачить рух, притому, що тільки одна лампочка світиться в ряду таких же лампочок.

Наступна його робота можна сказати «Робота трьох психологів» де Макс Вертгеймер і два його помічника: Вольфганг Келер і Курт Коффка, використовуючи свої напрацювання і дослідження, сформулювали нову школу гештальт, переконавшись у тому, що сегментований підхід більшості психологів до вивчення поведінки людини був недостатнім. Як результат експериментальних досліджень, виходить стаття Вертгеймера «Експериментальні дослідження в сприйнятті руху» [3].

Перша світова війна перервала спільну роботу гештальтпсихологів. Тільки після її закінчення вони продовжили свої подальші дослідження. Коффка повернувся до Франкфурта, а Келер став директором

Психологічного інституту в Берлінському університеті, де вже працював Вертгеймер. Використовуючи покинуті кімнати Імператорського палацу, вони заснували відому в даний час аспірантуру, в тандемі з журналом під назвою «Психологічне дослідження».

Перед Другою світовою війною Вертгеймер з родиною їде в Штати. Там він продовжує проводити дослідження з вирішення проблем або, як він вважав за краще називати це, "продуктивним мисленням". Макс Вертгеймер підтримував контакти з Коффкою і Келером, чия більш рання робота з шимпанзе за проникливістю була аналогічною. Він продовжив дослідження в області людського мислення. Типовим прикладом цього продуктивного мислення є дитина, яка намагається вирішити проблему з геометричною фігурою - створення області паралелограма. Раптово дитина бере ножиці і розрізає трикутник по лінії висоти з вершини трикутника, повертає його і прикріплює до іншої сторони, утворюючи паралелограм. Або, працюючи з пазлами, розкладає їх у потрібні місця.

Вертгеймер назвав цей вид навчання «продуктивним», щоб відрізнити його від «репродуктивного» мислення, простого асоціативного або пробного і помилкового навчання, в якому не було розуміння. Він вважав справжнє людське розуміння як перехід від ситуації, яка безглузда або незрозуміла тією, в якій сенс ясний. Такий перехід - це щось більше, ніж просто створення нових зв'язків, воно передбачає структурування інформації по-новому, формуючи новий гештальт.

Робота «Продуктивне мислення» Макса Вертгеймера, в якій обговорювалися багато його ідей, була опублікована посмертно в 1945 році.

Гештальтпсихологія Макса Вертгеймера радикально відрізнялася від психології Вільгельма Вундта, який прагнув зрозуміти людський розум, ідентифікуючи складові частини людської свідомості так само, як хімічний склад, який можна розкласти на елементи. Складному підходу Зігмунда Фрейда в психопатології, був запропонований альтернативний метод, викладений Максом Вертгеймером. Внесок у психологію Вертгеймера і його колег підтверджується знайомством з іменами їхніх учнів у літературі психології, серед яких Курт Левін, Рудольф Арнхайм, Вольфганг Мецгер, Блюма Зейгарник, Карл Данкер, Герта Копферманн і Курт Готтшальдт.

Книгами Макса Вертгеймера в даний час користуються студенти, лікарі, психологи. До них можна віднести:

«Експериментальні дослідження сприйняття руху».

«Закони організації в перцептивних формах».

«Теорія Гештальта».

«Продуктивне мислення».

«Неймовірні складнощі людської думки пов'язані з чимось більшим, ніж сума його частин, тим щось, в якому частини і ціле пов'язані один з одним», – говорив Макс Вертгеймер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левин К. Теория поля в социальных науках / Пер. Е. Сурпина. СПб.: Речь, 2000.
2. Макс Вертгеймер – один із засновників гештальтпсихології: біографія, книги, внесок у психологію. URL: <https://presa.com.ua/psykholohiia/maks-vertgejmer-odin-iz-zasnovnikiv-geshtaltpsikhologiji-biografiya-knigi-vnesok-u-psykholohiyu.amp.html>
3. Основні ідеї гештальтпсихології М. Вертгеймера. URL: <http://um.co.ua/8/8-11/8-112969.html>

*Ірина Каспришин,
науковий керівник – Оксана Стельмах*

КЕРОЛ ІЗАРД: ТЕОРІЯ ЕМОЦІЙ ТА ПОЧУТТЯ ПРОВІНИ

Упродовж багатьох століть науковці з усіх куточків світу намагались дослідити емоційну сферу буття людини, так як вона виступає однією із найважливіших функцій комунікацій та стану людини.

Людина – це не тільки розумна істота, але й істота, яка переживає, відчуває. Вона не тільки пізнає об'єктивну і суб'єктивну реальність, але і виявляє своє ставлення до предметів, подій, інших людей, до самої себе. Одні явища радують її, інші – засмучують, треті обурюють тощо. Емоції необхідні для виживання людини. Не володіючи емоціями, тобто не вміючи відчувати радість і сум, гнів і провину, ми не були б в повній мірі людьми. Емоції стали одним із ознак людяності. Також дуже важливою є наша здатність співпереживати людським емоціям, здатність до емпатії, так як і здатність виразити емоцію словами, розказати про неї [1, с.114-116].

Більшість дослідників досліджували емоції не як окремий компонент психічних властивостей особистості, а як приналежність до загальної мотиваційної змінної. Саме тому одна з найбільших проблем в психології пов'язана з тим, що теорії емоцій, теорії особистості і теорії поведінки особистості практично не пов'язані між собою. Більшість

науковців зазвичай аналізують тільки одну або декілька складових емоційного процесу особистості.

Однієї з важливих теорій емоцій є теорія диференціальних емоцій Керола Ізарда. Основний зміст теорії емоцій полягає в тому, що емоції виникли в результаті еволюційно-біологічних процесів [4, с.17].

Теорія диференціальних емоцій має саме таку назву у зв'язку з тим, що об'єктом її вивчення є емоції, кожна з яких розглядається окремо від інших, як самостійний переживально-мотиваційний процес, що впливає на когнітивну сферу та на поведінку людини. В основі теорії вчений виділяє п'ять ключових тез:

1) десять фундаментальних емоцій утворюють основну мотиваційну систему існування;

2) кожна фундаментальна емоція має унікальну складову мотивації, яка трактується як специфічна форма переживання;

3) фундаментальні емоції, такі як радість, смуток, гнів чи сором, переживаються по-різному та по-різному впливають на когнітивну сферу та на поведінку людини;

4) емоційні процеси взаємодіють з драйвами, з гомеостатичними, перцептивними, когнітивними та моторними процесами та надають на них вплив;

5) у свою чергу, драйви, гомеостатичні, перцептивно-когнітивні та моторні процеси впливають на перебіг емоційного процесу [2, с.439].

К. Ізард зазначав, що взаємодія та різні процеси поєднань десяти базових диференціальних емоцій породжують й інші емоції людини. Культура та індивідуальний досвід допомагають людині набути експресивних навичок, а також визначають взаємозв'язок між тим чи іншим подразником і емоцією, впливаючи на поведінку при емоційному переживанні [5].

До фундаментальних емоцій належать:

Емоція інтересу – збудження (хвилювання) – позитивна емоція, яка мотивує навчання, розвиток навичок та вмінь, активізує процеси пізнання, стимулює допитливість.

Емоція задоволення – радості – позитивна емоція, що виникає при появі можливості повного задоволення актуальної потреби.

Емоція подиву - здивування – виникає як різке підвищення нервової стимуляції після якоїсь несподіваної події, звістки тощо.

Гнів – емоція, що виникає при явному розходженні поведінки іншої людини з нормами етики і моралі.

Сум – горе – страждання – емоція, що викликається комплексом причин, пов'язаних з життєвими втратами.

Зневага – емоція, що відображає деперсоналізацію іншої людини або цілої групи, втрату її значущості для індивіда, переживання переваги в порівнянні з ним.

Страх – переживання, що викликане отриманою прямою або непрямую інформацією про реальну або уявну небезпеку, очікування невдачі.

Огида – емоція, що виникає при бажанні позбутися когось або чогось.

Сором – виникає як переживання неузгодженості між нормою поведінки та фактичною поведінкою, прогнозування осудливої або різко негативної оцінки оточуючих на свою адресу.

Збентеження – емоція, що виникає при зіткненні з незнайомими людьми, як результат незахищеності в ситуації соціальної взаємодії.

Вина – виникає в результаті неузгодженості між очікуваною та реальною поведінкою. При порушеннях морального або етичного характеру, в ситуаціях, коли людина відчуває відповідальність [1, с.167].

Детальніше розглянемо емоцію вини, тобто провини. Вона виникає при порушенні етичного або морального характеру в тих ситуаціях, в яких особистість керується відчуттям особистої відповідальності за свої певні дії чи вчинки. Специфіка емоції провини полягає в тому, що людина бажає якимось чином виправити ситуацію та в нормалізувати стан речей.

Як у спеціалізованій, так і в звичайній мові, почуття провини - це афективний стан, коли людина переживає внутрішній конфлікт, зробивши те, що як здається, не повинна була робити (або навпаки, не зробивши того, що вважає, що мала б зробити). Це породжує відчуття, яке не зникає легко - «сумління» [5].

Почуття провини стимулює мисленнєві процеси, які зазвичай пов'язані з усвідомленням та стимулює пошук можливого вирішення ситуації. Для того щоб зрозуміти шляхи вирішення ситуації людині потрібно знову і знову згадувати подію, яка викликала у неї це почуття, і згодом все ж таки з'являться думки, які на думку людини, можливо вплинуть на позитивне вирішення ситуації. Почуття провини характеризується відчуттям у людини засмученості, невпевненості та ізоляції від людини перед якою відчується провинна.

К. Ізард розглядає провину як базову емоцію, незважаючи на те, що вона не має виразного мімічного або пантомімічного вираження, наголошуючи на самотійності феномена. Мімічний вираз вини – міміка, що супроводжує переживання вини, не настільки виразна, як міміка, що супроводжує іншу емоцію. Тому досить складно за зовнішнім виглядом визначити, відчуває людина вину чи ні, навіть якщо людина молода і не навчилася ще приховувати емоції. Сьогодні наука ще не може визначити зовнішні і внутрішні ознаки вини. Можливість вловити симптоми переживання вини за допомогою детектора брехні – не надійна [3].

К. Ізард піднімає питання про маркування емоційних реагувань, тобто віднесення одних до розряду позитивних, у той час як інших - до розряду негативних. Дослідник пише, що замість того, щоб говорити про негативні й позитивні емоції, було б правильніше вважати, що існують такі емоції, які сприяють підвищенню психологічної ентропії, і емоції, які, навпроти, полегшують конструктивну поведінку. Подібний підхід дозволить нам віднести ту або іншу емоцію в розряд позитивних або негативних залежно від того, як впливає вона на внутрішні особистісні процеси та процеси взаємодії особистості з найближчим соціальним оточенням при обліку більш загальних етологічних і екологічних факторів [4].

Отже, К. Ізард вніс вагомий внесок у науку своєю працею - теорією емоцій та поклав початок диференціації емоцій від загального в контексті вивчення мотиваційної змінної. Вчений зазначав, що провина є фундаментальною емоцією, яка супроводжує моральний розвиток особистості. Почуття провини є соціально сформованим і виникає в результаті здійснення вчинків, які протирічать прийнятим моральним нормам та еталонам. Переживання провини спричиняє суттєвий вплив на поведінку, діяльність і психологічне самопочуття особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буняк Н.А. Загальна психологія: лекції. Тернопіль: вид-во ТНТУ ім. І. Пулюя, 2017. 300 с.
2. Эмоции человека / Пер. с англ. под ред. Л. Я. Гозмана, М. С. Егоровой. М.: Издательство МГУ, 1980. 439 с.
3. Изард К. Э. Психология эмоций. СПб. : Питер, 2002. 464 с.
4. Izard C. E., Kagan J., Zajonc R. B. Emotions, Cognition and Behavior. Cambridge: Cambridge University Press, 1984. 170 p.

5. Weiner B., Handel S.I. A cognition-emotion-action sequence: Anticipated emotional consequences of causal attributions and reported communication strategy. *Developmental psychology*. 1985. N 21(1). P. 102–107.

*Інеш Нагайська,
науковий керівник – Роман Яремко*

ВКЛАД ВІКТОРА ФРАНКЛА У РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Віктор Еміль Франкл (1905-1997) – австрійський психіатр і психотерапевт, відомий розробкою методу психоаналізу, відомого як «логотерапія». Він також відомий тим, що написав книгу *«Пошуки людиною сенсу»*, в якому він пояснив основи свого терапевтичного підходу та розповів про досвід, який прожив у в'язниці в одному найбільших нацистських таборів у таборі Аушвіц Біркенау.

Франкл широко відомий як батько «третьої віденської школи», першими двома з яких стали засновники Зигмунд Фрейд та Альфред Адлер. Найголовніша його ідея полягає в тому, що головним мотиватором у житті людей є пошук унікального сенсу. Тому для нього психотерапія повинна допомогти людям знайти своє життєве важливе призначення. Інтерес творця до психології та психіатрії був очевидний з перших років; але концепції, які згодом сформуєть основи логотерапії, не закріпилися, поки йому не довелося проводити час в'язнем в концтаборі. Там, побачивши страждання навколо себе, він висунув теорію про те, що ув'язнені, які мали сенс у житті, частіше виживають.

Після звільнення Франкл повернувся до Відня, будучи одним з небагатьох, хто вижив у нацистському концтаборі. Повернувшись у рідне місто, він написав свою знамениту роботу, розповідаючи про пережите, і почав викладати в різних університетах свої нові терапевтичні теорії. Одночасно він працював директором неврологічного відділення міської поліклінічної лікарні.

Одним з найважливіших принципів теорій Франкла є сенс життя. На думку цього психолога, люди можуть знайти мету в нашому існуванні, беручи на себе відповідальність за себе та інших. З іншого боку, необхідно знайти «чому», щоб відповісти на виклики, що виникають у наш день. Для творця одним з найважливіших елементів нашого існування є свобода. Однак цей автор не розумів цього поняття традиційно, але

вважав, що люди здатні підтримувати нашу незалежність і духовну свободу навіть в екстремальних ситуаціях, і незважаючи на фізичну обмеженість.

Під час жахливих переживань, які він пережив концтаборах, Франкл виявив, що його метою життя було допомогти іншим знайти свою власну цінність. Так у *Пошуки людиною сенсу*, а в решті своїх пізніших робіт він глибоко дослідив цю концепцію. Головними компонентами були:

Жити рішуче

Однією з найважливіших складових сенсу життя є здатність діяти відповідно до власних цінностей. Навіть в самих екстремальних обставинах Франкл вважав, що люди здатні вибирати і поводитися вільно. Головним інструментом для досягнення цього є рішучість.

Знайдіть значення для страждань

Віктор Франкл пояснює у своїй книзі *«Пошуки людиною сенсу»* що не всі типи страждань однаково болючі. Для цього психотерапевта, коли ми знаходимо причину терпіти ті проблеми, з якими нам доводиться стикатися, наша здатність протистояти болю значно зростає.

Сенс життя – особистий

Психолог вважав, що єдиного сенсу життя не існує, але що кожен повинен знайти своє. Через це неможливо шукати його в книгах, у цілях, нав'язаних ззовні, в родині чи друзях чи в суспільстві. Тому однією з наших головних цілей у житті має бути пошук того, що дасть нам мету.

Також в своїх роботах Віктор Франкл говорить про те, що немає способів повністю позбавити людину свободи. Центр особистості зберігається навіть при важких психічних захворюваннях. Завдання логотерапевта – знайти здорову сторону особистості і встановити контакт з нею, зробити все для того, щоб людина зрозуміла, що він має і на що здатний.

Терапевтичний ефект інструментів логотерапії, застосованих конкретно і за призначенням, демонструє швидкий, виражений і стабільний результат. На думку Франкла, техніки та принципи, які використовуються в традиційному психоаналізі та психотерапії здатні лише проявити у свідомості відгомін глибоких явищ, що відбувається в духовному житті, тоді як логотерапія звертає увагу і свідомість людини до її дійсно духовної сутності. Принцип логотерапії приводять людину до усвідомлення його особистої відповідальності – альфі і омезі людського буття.

Логотерапія Франкла показала свою ефективність і в здавалося б запущених випадках, коли неосудність людини була констатацією факту психічного захворювання. В. Франкл вважав, що навіть у зміненого ядра особистості є частина, яка повноцінно здорова, і достукатися до цієї частини особистості допомагає послабити хвороба, і навіть звести до ремісії, а в найкращому разі веде до одужання.

На думку В. Франкла, питання пошуку сенсу не може не хвилювати в тій чи іншій мірі кожного. Саме невідповідність між тим «що я є» і «чим я повинен стати» лежить в основі більшості внутрішніх конфліктів особистості. Пошуки цієї відповідності є своєрідним відображенням повноти осмисленого ставлення до існування. Особистість, що говорить про безглуздість свого існування, - нещаслива. Якщо у людини немає аргументів на користь продовження життя, на певному моменті у нього виникнуть доводи на користь смерті.

Сенс же необхідно знайти. Він не існує окремо від нас. Він унікальний для кожного. Завдання психолога, на думку вченого, і полягає в тому, щоб підвести людину до «виявлення» цього внутрішнього, прихованого в ньому сенсу.

Задоволення, хвилинні відчуття щастя і радості не можуть самі по собі бути сенсом життя, оскільки вони є лише кінцевим результатом виправданих прагнень. Для людини важливо зрозуміти справжні цінності його внутрішнього світу, його свідомості, що також є завданням психолога. Як написав В. Франкл у своїй головній роботі «Людина в пошуках смислу»: «Якщо людина буде знати» навіщо », він зможе винести будь-яке» як ». Усвідомлення мети свого існування може допомогти особистості впоратися з об'єктивними труднощами і суб'єктивними переживаннями.

Зосередженість на своїй основною життєвою задачі, усвідомлення унікальності та своєрідності власного буття допоможе назавжди забути думки про самогубство. У той же час, смерть також має свій сенс. Усвідомлення кінцівки існування призводить до думки про необхідність найбільш повного проживання кожного даного миті життя.

Людина – скульптор, які щохвилини, секунду свого життя ліпить її. Побачивши головне, він зможе подібно скульпторові отримати унікальне творіння без зайвих відходів. Не має значення, довжина життя або коротка. Поспішати не варто, але і стояти на місці теж. Слід просто прагнути жити, усвідомлюючи своє головне призначення і не розмінюючись на дрібниці.

Сучасний світ агонізує в кризі: пандемія забирає життя на наших очах, приховуються політичні домовленості, зруйнований звичний спосіб життя. В такі часи не допоможе селф-хелп, а варто звертатись до більш серйозних речей, наприклад до логотерапії Віктора Франкла, гуманістичного психолога, який розкрив ідею сенсу життя під час ув'язнення в нацистському концтаборі.

Ще в 1946 році у свої книзі «Людина в пошуках сенсу» Віктор Франкл описав почуття відчаю, яке добре знає кожна сучасна людина. Австрійський психоаналітик, який пережив голокост розповів, що у багатьох його пацієнтів були скарги на «непереборне відчуття повного безглуздя життя».

Біди нашого століття – від різного роду залежностей до віри в псевдонаукові теорії – звалились на нашу голову не випадково.

На думку В. Франкла, це нормальна поведінка, коли на аномальну ситуацію виникає аномальна реакція. Теперішня ситуація не є виключенням, і не менш аномальна, ніж в 1940 роки: біосфера планети стрімко руйнується, і наступні покоління людей, на думку вчених, можуть стати останніми. Саме тому в ці неспокійні часи варто звернутись до книги Віктора Франкла «Людина в пошуках справжнього сенсу».

ЛІТЕРАТУРА

1. Адлер Альфред. Наука жити. Port-Royal, 1997.
2. Франкл, Віктор Еміль. Человек в поисках смысла: Сборник: Пер. с англ. и нем. / Общ. ред. Л. Я. Гозмана, Д. А. Леонтьева; Вступ. ст. Д. А. Леонтьева. М. : Прогресс, 1990. 366 с.

*Анастасія Пех,
науковий керівник – Роман Яремко*

ГРИГОРІЙ КОСТЮК ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЇ

Григорій Силевич Костюк народився в селянській родині. З 1915 по 1919 рік навчався в київському Колегії імені Павла Галагана. У 1919-1920 роках повернувся до рідного села, де вчителював у школі. У 1920 році вступив на філософсько-педагогічний факультет Київського вищого інституту народної освіти. Під час навчання також викладав математику в Київській трудовій школі № 61 ім. І. Франка, яка була на

той час експериментальною школою Наркомату України. Закінчив інститут у 1923 році і тоді ж був призначений директором цієї школи. Паралельно навчався в аспірантурі за спеціальністю «психологія». Після закінчення аспірантури (1928) успішно захистив кандидатську дисертацію, в якій узагальнив спостереження за розумовим розвитком студентів. У 1924 р. Костюк опублікував свою першу наукову роботу – статтю «Математика в робочій школі (з досвіду київських робітничих шкіл за 1923-1924 рр.)». У даній роботі він розглянув необхідні психологічні елементи для формування методики викладання математики [3].

З 1930 року Григорій Костюк очолює кафедру психології Київського педагогічного інституту та відділ психології Українського науково-дослідного інституту педагогіки, а у 1935 році йому присвоєно вчене звання професора.

Під час Другої світової війни, в час евакуації, Костюк очолював кафедру педагогіки і психології Педагогічного інституту в Сталінграді. Після переїзду до Казахстану читав лекції в Єдиному українському університеті, а після повернення до визволеного Києва почав працювати на тих же посадах, що й до війни. У 1945 р. професор Г. С. Костюк виступає ініціатором створення НДІ психології Наркомпросу (згодом – Мінпросу) УРСР (нині Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної АПН України). У новоствореному Інституті Г. Костюк очолив відділ загальної психології [5]. Григорій Силевич був директором цієї установи протягом 27 років, в основу діяльності якого була покладена розроблена ним програма. Увесь цей час він вів інтенсивну й плідну роботу з організації психологічних досліджень, підготовки психологічних кадрів, продовжував викладацьку діяльність у Київському педагогічному інституті ім. О. М. Горького.

В 1947 році Г. С. Костюк був обраний членом-кореспондентом Академії педагогічних наук РСФСР, а в 1967 році, коли академія була перетворена у всесоюзну, став дійсним членом. Його неодноразово обирали членом президії АПН СРСР, він був членом редколегії журналу «Вопросы психологии», протягом багатьох років очолював Українське відділення Спільки психологів СРСР. Григорій Силевич носив почесне звання «Заслужений діяч науки УРСР», був відзначений орденом Леніна, двома орденами Трудового Червоного Прапора, іншими урядовими нагородами [2, 3, 4].

Григорій Костюк за свою наукову діяльність опублікував понад 250 наукових праць різного характеру. У праці «Про порівняльну вартість

зорового і слухового способів тестування успішності учнів» (1928) Г. С. Костюк тлумачить результати порівняльного аналізу цих способів на основі проведеного ним експерименту, під час якого досліджувався різний рівень засвоєння змісту питань, суб'єктивне бачення складності питання, врахування феномену запам'ятовування під час проведення повторних тестів, питання добору різнорівневих за складністю завдань тощо.

До праць раннього періоду творчості Григорія Силовича належать статті про явище другорічництва у трудовій школі й засоби його запобігання шляхом організації додаткових занять («Масове другорічництво міської школи», 1930; «Організація додаткових занять з неуспішними учнями у школі», 1934). Вчений аналізує такі психологічні аспекти невстигання, як мотивації, різнорівневність навчальних можливостей школярів, їхньої працездатності.

У висновках до порушеної проблеми Г. С. Костюк узагальнює причини другорічництва школярів: нерозвиненість словникового запасу, бідність уявлень, низьку стійкість уваги, невисоку працездатність. Важливим є те, що вчений не зводить навчальну працездатність до функції інтелекту, а трактує її, як «функцію цілісної особистості». Він вважає доцільним формуванням класів за рівнем підготовки, за станом загального розвитку, що сприяло б попередженню їхнього невстигання. Це положення згодом, уже 70-80 роках, реалізувалося в процесі комплектації класів вирівнювання.

Починаючи з 1924 року, Г. С. Костюком було опубліковано більше. Ось лише найважливіші складові його (і створеної ним наукової школи) внеску в розроблення фундаментальних проблем загальної, вікової та педагогічної психології.

Це передусім розкриття цілей, форм і змісту взаємодії психології як самостійної науки із суміжними дисциплінами – фізіологією, педагогікою, соціологією, логікою, кібернетикою, обґрунтування шляхів цієї взаємодії, які взаємно збагачують суміжні науки і забезпечують їх спільне плідне застосування у суспільній практиці (зразком тут є активна співпраця Г.Костюка з академіком В.Глушковим: спільні публікації, дослідження і розробки психолого-кібернетичного напрямку в керованому Г.Костюком інституті).

Це також аналіз структури діяльності. Мається на увазі: по-перше, синхронічна структура, яка знаходить вияв у існуванні та взаємодії мотиваційної, змістової та операційної сторін діяльності. Вони тісно пов'язані одна з одною, але кожна з них потребує спеціальної уваги, в тім

числі в педагогічному процесі; по-друге, діахронічна структура, що розкривається через характеристику систем розв'язуваних суб'єктом задач. Розуміючи останнє поняття дуже широко, Г.Костюк виділяв у діяльності (зокрема, здійснюваній учнем) різновиди задач, що визначаються типом психічного процесу (сприймання, пам'ять, уява, мислення), який відіграє провідну роль у їх розв'язанні. При цьому він наголошував на необхідності забезпечення центрального місця мислительних задач у структурі процесу учіння. На цих засадах Г.Костюк і його учні обґрунтували і застосували у конкретних дослідженнях і розробках так званий задачний підхід до дослідження й побудови діяльності.

Важлива складова наукового доробку Г. С. Костюка і його співробітників – з'ясування психологічних передумов ефективності педагогічних впливів, засад індивідуального підходу до учнів, вимог до методу навчання як способу організації дій учнів з навчальним матеріалом, а також до побудови останнього, як і навчальних ситуацій, де він функціонує.

І найголовніший, мабуть, напрям – вивчення закономірностей психічного розвитку, генези здібностей, становлення особистості, характеристика чинників і етапів цих процесів; розкриття ролі, яку відіграє в їх детермінації активність суб'єкта, а також зовнішні впливи, втім числі педагогічні, що стимулюють і організують цю активність. Уточнюючи тезу про істотну залежність змісту психічного розвитку від соціального середовища, Г.Костюк підкреслював, що вказаний зміст визначається діяльністю суб'єкта у середовищі. З огляду на це він вважав закономірними невдачі виховання, яке зводиться до сукупності «заходів», зовнішніх впливів на вихованців та ігнорує їхню власну діяльність та її мотиваційну основу – їхні потреби, почуття, прагнення.

Глибокому аналізу піддано в працях Г.Костюка властиві суб'єктові внутрішні суперечності як рушійні сили психічного розвитку. Це, зокрема, суперечності між новими потребами й прагненнями суб'єкта і наявним рівнем оволодіння засобами їх задоволення; між рівнем розвитку, що його досяг суб'єкт, і функціями, які йому доводиться виконувати; між тенденціями до інертності, сталості, з одного боку, і до рухливості, змін – з іншого. Педагогічні впливи повинні сприяти розв'язанню наявних суперечностей і водночас виникненню нових, без яких є неможливим подальший розвиток.

Сьогодні важливо не тільки оцінити результати наукових досліджень психологічної школи Г.Костюка, а й вихідні принципи й настанови, на яких вони ґрунтуються [5]. Йдеться передусім про поєднання чіткості й послідовності обстоюваних ідей з широтою кругозору, відкритістю щодо різних поглядів, здатністю синтезувати їх раціональні елементи в теоретичній системі, що враховує суперечливу сутність досліджуваних процесів.

Учений постійно наголошував на величезній складності психіки – складності, що робить неадекватними однобічні тлумачення психологічних феноменів і закономірностей (коли, наприклад, розкриваючи передумови розвитку здібностей, віддають цілковиту перевагу чи то природженим задаткам індивіда, чи зовнішнім впливам на нього). Водночас складність, про яку йдеться, не свідчить про хаотичність згаданих феноменів, неможливість їх наукового пізнання. Зусилля дослідника мають бути спрямовані на розкриття, як казав Г.Костюк, «складної діалектики» процесів, що їх вивчає психологія, на з'ясування ієрархічних взаємозв'язків, які зумовлюють їх детермінацію.

Так, щодо здібностей та впливу навчання на них, узагальнення експериментальних результатів дало змогу дійти висновку, що у стереотипізованих, автоматизованих компонентах розумових здібностей діапазон їх часто звужується, у гнучких їх компонентах розширюється. Саме в останніх найвиразніше виступає індивідуальна своєрідність розумового розвитку кожної дитини.

Загальна настанова на подолання однобічності послідовно втілена у дослідженні Г. С. Костюком та його учнями психологічних проблем навчання і виховання. Тут щільно пов'язані дві ідеї: 1) активності суб'єкта діяльності, зокрема суб'єкта учіння, підкреслення ключової ролі, яку відіграє в розвитку цього суб'єкта розгортання і розв'язання внутрішніх суперечностей; 2) раціонально організованого, науково обґрунтованого педагогічного керування зазначеною активністю. Слід уточнити, що поняття керування, як воно трактується Г.Костюком та його учнями, позбавлене авторитарного звучання. Водночас воно узгоджене із змістом однойменної кібернетичної та загальнонаукової категорії, яка охоплює такі впливи на об'єкт керування, що забезпечують дотримання певних параметрів його функціонування. При цьому способи керування мають повною мірою враховувати специфічні властивості об'єкта (коли йдеться про людину, то це, зокрема, її здатність до розвитку, саморуху, творчості), а мета керування цілком може передбачати вдосконалення зазначених властивостей [3].

Подолання однобічності в педагогічній практиці (як і в будь-якій діяльності, спрямованій на людину) не менш важливе, ніж у теоретичній царині. Показово, що саме з таким подоланням (а не просто з толерантним зовнішнім оформленням здійснюваних впливів) пов'язував сутність педагогічного такту один з найближчих співробітників Г.Костюка Іван Синиця (1910–1976). Порушення педагогічного такту, – зазначав він, – якраз буває тоді, коли вчитель бачить один бік справи і не бачить другого, коли він робить висновок про вчинок односторонньо, поверхово, не заглиблюючись у його причини.

У неприйнятті однобічності полягав не тільки науково-методологічний, а й життєвий принцип Григорія Костюка. Він завжди був проти вульгаризації, догматизму, спрощеного тлумачення складних явищ, завжди прагнув гармонійного поєднання взаємодоповнювальних конструктивних засад, таких, скажімо, як високий теоретичний рівень досліджень і їх тісний зв'язок із запитам практиці, опертя на вітчизняні традиції і врахування новітніх досягнень світової науки [1].

Згідно проведеного теоритичного аналізу, можна сказати, що Григорій Силович Костюк залишив багату наукову спадщину. Але чи не найціннішим науковим досягненням видатного вченого була його наукова школа, учні якої продовжують розвивати ідеї та думки його викладачів у межах заснованого ним Інституту психології, а також по всій країні та за кордоном. Вченому належать понад 250 наукових праць. У неприйнятті однобічності полягав не тільки науково-методологічний, а й життєвий принцип Григорія Костюка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г. О. Григорій Костюк – видатний психолог України. Освіта і управління. 1999. № 3. С. 218–224.
2. Костюк Г. С. Вибране психол. праці. М., 1988.
3. Енциклопедія сучасної України. URL : https://esu.com.ua/search_articles.php?id=6133
4. Вісник психології і педагогіки. URL : https://www.psyh.kiev.ua/Костюк_Григорій_Силович
5. Чепан М.-Л. А. Проблеми загальної психології: шляхи розвитку ідей Г. С. Костюка. Розвиток ідей Г. С. Костюка в сучасних психологічних дослідженнях: Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К. : Академія праці і соціальних відносин, 2000. С. 194–202.

*Анна Ревера,
науковий керівник – Роман Яремко*

ТІМОТІ ЛІРІ: ЖИТТЯ ТА ВКЛАД У ПСИХОЛОГІЮ

Тімоті Лірі народився 22 жовтня 1920 року в Спрінгфілді, штат Массачусетс, в ірландсько-католицькому домогосподарстві. Він продовжував відвідувати кілька шкіл, перш ніж закінчити університет Алабами в 1943 році та здобув докторську ступінь психології в 1950 році в Каліфорнійському університеті в Берклі. Працюючи там доцентом до 1955 року, Лірі також розробив новаторську монографію, опубліковану в 1957 році, в якій досліджував міжособистісні стосунки за допомогою складної моделі моделі. І все ж Лірі та його двоє дітей зазнали великих особистих втрат у цей час, коли його перша дружина покінчила життя самогубством. Згодом він працював директором фонду Кайзера, а потім прийняв лекційну посаду в Гарвардському університеті в 1959 році.

Також Лірі, відомий лекційними коледжами, став медіа-іконою зі своїм цитованим рядком "Увімкни, налаштуйся, кинь". Він опублікував свої твори, відмовився від контрольованих методів дослідження та спілкувався з низкою контркультурних та розважальних діячів. Однак він зіткнувся з критикою з різних напрямків за свою роль у закликанні молоді прийняти ЛСД. Річард Ніксон назвав його "найнебезпечнішою людиною в Америці», і обидві інші медіа-персони та медичні працівники визнали відчутний збиток, який він завдав. Після заяви про свою кандидатуру на посаду губернатора Каліфорнії в 1970 році Лірі був заарештований за звинуваченням у володінні марихуаною і отримав десятиліття в'язниці. Через кілька місяців він звільнився із в'язниці із сторонньою допомогою та виїхав за кордон, перш ніж був відбитий в Афганістані в 1973 році. Він був повторно ув'язнений і був остаточно звільнений постановою уряду в 1976 році.

Лірі відновив лекції і протягом 80-х працював у ряді мистецьких та розважальних робіт, включаючи телевізійні та кіно ролі та комедію про стенд-ап. Він також звернувся до технологічно орієнтованих занять, ставши прихильником програм віртуальної реальності та керуючи програмними компаніями Futique, Inc. та Telelectronics.

На початку 1995 року Лірі дізнався, що у нього термінальний рак, і вирішив зафіксувати свій прогрес до смерті. Помер 31 травня 1996 року в Беверлі-Хіллз, Каліфорнія [1].

Через своє кримінальне життя багато праць Тімоті Лірі замовчувалися і привласнювалися згодом іншими вченими. Але через багато років трансперсональна модель Лірі надихає вчених на нові дослідження. У 2000 році журнал «Mondo» назвав Лірі Тімоті найбільшим мислителем століття.

Його знамениту методику використовують у своїх цілях ФБР і ЦРУ, які колись переслідували її автора. Частина опитувальника активно включають у різні тести. Інтерперсональний діагноз Лірі (опитувальник) спрямований на виявлення властивостей особистості, які значущі для взаємодії з іншими людьми.

Тест дозволяє виявити лідера групи, виявити причини конфлікту, розпізнати настрій підгрупи. Методика Лірі інформативна та економічна. Представляє інтерес для оцінки персоналу і кандидатів організації.

Завдання людину полягає в тому, щоб відповісти простими "так-ні" на 128 характеристик, оцінюючи власне "Я". Таким же чином можна оцінити й іншу людину, відзначаючи відповідну характеристику і зіставляючи свої уявлення про оцінювану людину. Характеристики пронумеровані і питання, так чи інакше, охоплюють всі аспекти міжособистісних відносин.

У результаті дослідження підраховуються індекси домінування і дружелюбності випробуваного. Відповідно до цього і визначається тип ставлення до оточуючих.

Для обстеження зазвичай потрібно не більше 15 хвилин. Практика використання методики Лірі показала його високу надійність. Методика перекладена багатьма мовами і набула широкого поширення [2].

У Флоренції Тімоті зустрівся з деканом Гарварду професором Д. Макклелландом, який шукав співробітника, щоб очолити свою клінічну програму. Лірі Тімоті укладає договір на три роки на читання лекцій і займається дослідженням нових методів - з'ясовує вплив галюциногенних грибів, які використовувалися індіанцями під час священних ритуалів.

Тімоті сам спробував ці гриби і в своїй роботі "Релігійний досвід" докладно описав експеримент. Згодом до цього проекту, метою якого було "зрозуміти приховані можливості нервової системи", приєдналося багато людей. По всьому світу їхні екстраординарні відкриття викликали хвилю інтересу до цілющого і евристичного потенціалу того, що потім отримало назву "психоделічних наркотиків".

можна сказати, що він зробив важливий внесок у психоаналітичну теорію та й взагалі в розвиток психоаналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ferenczi S. The Confusion of Tongues Between Adults and Children: The Language of Tenderness and of Passion. Sándor Ferenczi Number. M. Balint (Ed.) International Journal of Psycho-Analysis 30: Whole No 4, 1949 [The First English Translation of the COT].

*Лілія Хмарна,
науковий керівник – Роман Яремко*

ВНЕСОК КУЕ ЕМІЛЯ В РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Кую Еміль – французький психолог і фармацевт, що розробив метод психотерапії і особистісного росту, заснований на самонавіюванні. Адже якщо кожного дня по кілька разів повторювати собі «Я зможу», «Я вилікуюсь», «Я буду здорова», «Я вистою», тобто, ті слова, які допоможуть реалізувати твої бажання, і з часом ти сама повіриш в це, в тебе все буде так, як ти глибоко всередині хочеш.

Одного разу я прочитала дуже цікавий вираз, який і справді описує Кую Еміля: «Все, що вилітає з твого рота, влітає в твоє життя». На мою думку, воно і справді описує теорію даного психолога, яку зараз ми читаємо в багатьох книгах із психології, таких як: «Сила й парадокс нашого мозку, схильного до самообману», «Не сси», «Не ний», «Пастка зрозумілості» і т.д

Багато людей, не помічають, як не дають своїм мріям збуватися говорячи: «Я дуже хочу мати таку машину, але боюсь, що в мене нічого не вийде». Адже після таких слів, можна зрозуміти, що мрія людини приречена на поразку. Щоб справді отримати бажане, ми повинні вірити в себе так, немов ми єдина людина у всьому всесвіті. Ти можеш будь що говорити про свої бажання. Але якщо в тебе є підсвідоме переконання, що суперечить їм, вони навряд чи збудуться. Кую Еміль створив формулу самонавіювання, яка полягає в наступному:

Вираз буде дієвим, якщо ми будемо його промовляти кожного вечора, в розслабленому положенні, лежачи в ліжку та щоранку після того, як ми прокинулися.

Говорити слід так, щоб ви могли себе чути (це умова за Куе, без якої необійтись). Слова чисто механічно повинні потрапляти в підсвідомість. Ми повинні проговорювати фразу так, щоб ми її чули, розуміли й усвідомлювали, задля того, щоб вона діяла. Для цього потрібно відчути себе й свої внутрішні бажання, відкинути інші думки і задуматись над сказаним.

Фразу говоримо двадцять разів, щоб не відволікатися на рахунок, Куе запропонував використовувати шнур з 20 вузликками. Ці вузлики перебираються як чотки. Якщо результат потрібен якнайшвидше, або ситуація дуже складна фразу потрібно й повторювати в день. У тихому й спокійному місці, де комфортна атмосфера. Слід закрити очі й поринути в себе. Практика по цій техніці не займає багато часу. Так, для відпрацювання основної формули Куе потрібно всього одна хвилина. До речі, хоча Куе і рекомендує вимовляти формулу монотонно, тут він вважає за необхідне зробити акцент на словах "у всіх відношеннях".

Еміль мав книгу зі свого досвіду, в якій навів доволі цікавий приклад: «Він дав клієнтці флакончик з дистильованою водою, та переконав її, що цей препарат – найдієвіший, який вилікує найжахливіше захворювання, так звана магія в сучасному вимірі. Здивування хворої, після того як вона прийшла через кілька днів і подякувала за такий ефективний засіб, який швидко приніс їй здорове життя!»

Випадок з яким довелося зіштовхнутись майбутньому психологу підштовхнув його вивчати уяву, несвідоме та підсвідоме. Незабаром він закриває свою аптечну практику і переїжджає жити в Нансі, де засновує клініку психотерапії. Завдяки цьому переїзду, став згодом знаменитим на весь світ метод Куе по свідомому самонавіювання. Французького психолога Куе Еміля, насправді, мало хто знає, але його метод застосовують в багатьох галузях медицини, психології та науці.

Кожен з нас жертва правил, за яким ми живемо. І достатньо лиш змінити хід наших думок, як жити стане простіше. Думки – наймогутніші інструменти, які є у нашому розпорядженні. У тебе є неймовірний внутрішній інструмент, яким можна користуватися завжди та скрізь. Наша задача - дати можливість відчувати і думати. Всі відповіді є всередині тебе.

Куе – перша людина, яка ствердила роль позитивного мислення. На скільки нам відомо у вченого була своя клініка, в якій він допомагав хворим одужати, а також змінювати свій характер, думаючи про хороше. Адже якщо припинити бути песимістом, відкинути геть погані думки, які заважають тобі рухатися вперед, і постійно вірити у власні

сили, підтримуючи себе приємними словами, нам під силу змінити й свій характер. Будь-яке негативне явище може бути замінено його доброю, протилежною стороною: замкнутість - відкритістю, скупість - щедрість і т. д.

Свідоме самонавчання - це метод, який розробив і яким навчав колишній фармацевт своїх пацієнтів. Та все ж, даний метод не задовільнив безліч лікарів того часу, тому його багато критикували, та вважали Куе шарлатаном [3].

Свою клініку Куе називав школою самовладання, в основі якої лежить позитивна психотерапія. Багато людей, перш ніж почати лікування не вірили в дієвість методу і віднесли до цього несерйозно. Але люди, які й справді вірили Куе, й робили все як належить, відчували себе краще. Так французький психолог прийшов до висновку, що в основі одужання людини лежить його уява, підкріплена вірою в результат.

Після консультації з Кеу Емілем пацієнти виходили з таким настроєм: «Зовсім скоро я знову зможу добре бачити», «У мене все вийде, і я зможу переїхати на нове місце», «Мій тато одужає, навіть якщо до цього потрібно буде докласти всі можливі шанси, які в мене будуть», «Я реалізую себе повністю, і доведу своїй мамі, що я можу набагато більше». Проблеми, з якими приходили до Еміля, були найрізноманітніші, все що стосується людського здоров'я й до міжособистісних стосунків. Але так звані ліки до кожної з них були одні, це повірити в себе.

Тільки подумайте, яким би було ваше життя, життя твоїх близьких, якби щоранку ти прокидався з упевненістю, що вартий кохання. Посилав би до біса сором, провину, сумніви та ненависть – і дозволяв собі бути, робити та володіти всім, чого хочеш.

Що ж пропонував своїм пацієнтам Куе? По перше, Він разом з ними досліджував їх думки в тій сфері життя, яку вони бажали змінити. Разом зі своїми пацієнтами Куе й досліджував ту сферу життя, яка потребувала змін. Як правило, йому вдавалося вказати клієнту на взаємозв'язок його негативного мислення з тією реальністю, в якій він жив.

По-друге, Куе допомагав пацієнтам скласти нові установки, звички яких потрібно було дотримуватись, змінивши їх свідомість. Нові лінії поведінки можна було побачити в свідомості людини, під час поведінкової психотерапії Наприклад, тривога поступово переводилася в спокій, злість замінювався доброзичливістю, а скупість - щедрістю.

По-третє, Еміль Кюе першим запропонував метод контроль емоціями та думками, які ефективно змінили життя людини.

Таким чином, ця велика людина ще на зорі розвитку психотерапії розробив методики, в основі яких лежить робота з підсвідомістю і не-свідомим [1].

Пацієнтам своєї клініки колишній фармацевт пропонував 3 рази в день проводити такі процедури:

- розслабити повністю тіло і свідомість, прийнявши для цього зручне положення сидячи або лежачи;
- 20 разів спокійним і монотонним голосом вимовити ключову фразу.

У цих простих діях полягають знамениті психологічні методики Кюе, які повернули багатьом людям не тільки здоров'я, а й сенс життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брукс Ч. Г. Використання самонавіювання за допомогою методу Еміля Кюе. N. Y.: Dodd, Mead & Co., 1922.
2. Кондаков И. М. Психология. Иллюстрированный словарь. 2-е изд. доп. и перераб. СПб., 2007. 400 с.
3. Самовнушение с Кюе. Психотерапевтическая энциклопедия / Под ред. Б. Д. Карвасарского. 1-е изд. СПб.: Питер, 1999. 758 с.
4. Школа самообладания путем сознательного (преднамеренного) самовнушения. Новгород, 1928.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вiнтюк Ю. Професiйна пiдготовка майбутнiх психологiв: проблема та її складовi. Педагогiка i психологiя професiйної освiти. 2016. № 3. С. 92–102.
2. Иванова С. В. Психологическая концепция и организационно-методическое обеспечение профессиональной подготовки психологов МЧС России: дис. д-ра психол. наук : 05.26.03. Санкт-Петербург, 2011. 356 с.
3. Козяр М. М. Екстремально-професiйна пiдготовка до дiяльностi у надзвичайних ситуацiях: монографiя. Львiв : СПОЛОМ, 2004. 376 с.
4. Литвин А.В., Руденко Л.А. Удосконалення пiдготовки психологiв у закладах вищої освiти. Збiрник наукових праць Львiтної академiї нацiонального авiацiйного унiверситету. Серiя: Педагогiчнi науки. 2021. № 9. С. 63–74.
5. Панок В. Реформування змiсту, форм i методiв пiдготовки практикуючих психологiв як нагальна вимога суспiльної практики. Проблеми пiдготовки i пiдвищення квалiфiкацiї практичних психологiв у вищих навчальних закладах. 2002. Вип. 4. С. 18–28.
6. Сiрко Р.І. Теоретико-методологiчнi основи професiйної пiдготовки майбутнiх психологiв оперативно-рятувальної служби: дис. д-ра. психол. наук : 19.00.09 / Сiрко Роксолана Иванiвна. Хмельницький, 2019. 482 с.
7. Столяренко А. М. Экстремальная психопедагогика : учеб. пособ. (Серия «Психология XXI век»). Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 608 с.

*Карина Довгаль,
науковий керiвник – Роксолана Сiрко*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МОТИВАЦIЙНОЇ СФЕРИ КУРСАНТIВ ЗАКЛАДIВ ВИЩОЇ ОСВIТИ ДСНС УКРАЇНИ

Мотивацiя – це вид управлiнської дiяльностi, який забезпечує процес спонування особи до дiяльностi, спрямованої на досягнення особистих цiлей чи цiлей органiзацiї.

Теорiї мотивацiї вченi розподiляють на двi категорiї змiстовнi та процесiйнi. Так, М. Туган-Барановський видiлив 5 груп потреб: фiзiологiчнi (у їжi, водi, повітрі, снi); статевi (у сексі, намаганнi сподобатися представнику протилежної статі); симптоматичнi iнстинкти i потреби (iнстинкти самозбереження, продовження роду); альтруїстичнi (у безкорисливій турботі про iнших); практичнi (у житлi, авто, грошах) [1].

Теорiя Портера-Лоулера ґрунтувала на тому, що мотивацiя є функцiєю потреб, сподiвань та сприйняття людьми справедливої винагороди, де зазначено що мотивацiя не є рiвномирним процесом, який вiд початку до кiнця пронизує поведiнку iндивiда, членiв спiльноти [1].

Мотивацією також пояснюється вибір між різними можливими діями, між різними варіантами сприйняття і можливим змістом мислення, крім того нею пояснюється інтенсивність і впертість у здійсненні вибраної дії й досягненні її результатів. Від мотивації залежить, як і в якому напрямку будуть використані різноманітні функціональні здібності. Мотив визначається як те, чим свідомо спрямовується діяльність людини по задоволенню своїх потреб.

Відомий вчений в області лідерства Д.Мак-Грегор виділяв два основних принципи впливу на поведінку людей, сформулював “теорію Х” і “теорію Y”:

“Теорія Х” – це авторитарний тип управління, що веде до прямого регулювання і жорсткого контролю.

“Теорія Y” – базується на демократичних принципах делегування повноважень, збагачення змісту роботи, покращення взаємостосунків [2].

Також він займався вивченням мотивації бізнесменів та прийшов до висновку, що для осіб, що мають потребу в досягненні цілі, типовим є наступне: їм подобаються ситуації, в котрих є можливість взяти на себе відповідальність за пошук вирішення проблеми, проте вони не хочуть іти на надто великий ризик, а ставлять перед собою помірні цілі, де ризик прорахований і передбачуваний.

Саме це потрібно враховувати при формуванні мотивації курсантів закладів вищої освіти ДСНС України. Так, зміна звичних умов діяльності стимулює курсантів, викликає в ньому бажання проявити себе з кращої сторони. Не отримавши можливості відчувати себе необхідним, самостійним курсантом, якому довіряють і якого поважають, він розчаровується в своїй роботі.

Ну і керівник також повинен розуміти, що тут існує і моральний фактор. Усвідомлення цієї проблеми ставить перед керівником нову: «Якою повинна бути ідеальна для підлеглих робота?» Відповідаючи вже на це запитання не слід прагнути до надзвичайної оригінальності, так як врахувати смаки і особисті думки кожного вдається рідко, тому керівник, як правило, прагне до підвищення інтегральної продуктивності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Забродин Ю. М., Сосновский Б. А. Мотивационно-смысловые связи в структуре направленности человека. Вопросы психологии. 1989. №6. С. 100–108.

2. Комарова Н. Мотивация труда и повышение эффективности работы. Человек и труд. 1997. № 10. С. 56–70.

*Христина Ільків,
науковий керівник – Світлана Вдович*

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

В сучасних умовах розвитку суспільства збільшується кількість осіб юнацького віку, в яких простежується високий рівень тривожності. Дослідивши це питання, ми виявили, що для 21% досліджуваних притаманна надмірна тривожність, для 8% – вище середнього рівня. Високий рівень тривожності має згубний вплив на юнацький організм, заважає гармонійно розвиватись, породжує розвиток тривожних розладів, а також сильно знижує самооцінку, чим перешкоджає у вдосконаленні себе, не дає особистості гідно оцінити свої дії та можливості.

Мета статті – розглянути проблему тривожності та представити результати кореляційного аналізу впливу тривожності на самооцінку особистості в юнацькому віці.

Тривожність – це емоційний стан, який виникає через очікування певної ситуації, а також страх і переживання негативного завершення очікуваної події, що супроводжується напруженням, надмірною схвилюваністю особистості.

Тривожність була предметом дослідження багатьох науковців (У. Мак-Дауголл, К. Роджерс, С. Гроф, Дж. Доллард, З. Фрейд, А. Фрейд, К. Юнг, К. Хорні, В. Станчишин та ін.)

За Р. Немовим, «тривожність – це властивість людини перебувати в стані підвищеного неспокою, відчувати страх і тривогу в специфічних соціальних ситуаціях, яка постійно або ситуативно проявляється» [1].

Тривога – це стан, у якому ми за щось хвилюємось, переживаємо, турбуємось [2]. Слід пам'ятати, що тривога – це не завжди негативна емоція, як усі звикли думати. Це нормальне почуття, яке властиве для всіх людей та є навіть потрібним, оскільки не буває поганих емоцій, всі вони різні, але однаково важливі для людського організму. Усі народжуються з цією емоцією, але з різними рівнями тривожності. Схильність до тривоги є генетично зумовленою, а на рівень тривоги впли-

вають ще й психологічні чинники, наприклад, самооцінка, стресові ситуації в дитинстві, життєвий досвід людини. В сукупності ці всі фактори формують індивідуальний рівень тривожності кожної особистості.

У межах норми це здорова й адаптаційна функція організму, що допомагає та дозволяє людині передбачити небезпечні ситуації та уникати їх. Тривога мобілізує всі наші внутрішні ресурси для того, щоб справлятися з небезпекою, про яку вона сигналізує. Але якщо тривожність погіршує самопочуття людини та щоденне функціонування, то варто звернутися до фахівця.

Надмірне хвилювання без вагомих підстав може нести згубний вплив на емоційний та фізичний стан людини. Для розпізнання норми та патології тривоги потрібно спостерігати за тим, як вона протікає, а саме за інтенсивністю. При нормі тривожність пропорційна ситуації, а при патології – непропорційна. При нормі тривога триває стільки ж, скільки сама ситуація, без зосередження уваги на цьому, з тимчасовим впливом на поведінку, який не порушує функціонування, лише несе за собою неприємні відчуття для емоційної сфери. Патологічні фактори значно відрізняються, оскільки тривога продовжується навіть після вирішення проблеми з повним зосередженням уваги на цьому стані, викликає високий рівень стресу, який довгостроково впливає на поведінку, погіршує щоденне функціонування.

Факторів виникнення тривоги безліч. Серед основних виділяють: хвилювання про стан здоров'я; конфліктні ситуації в сім'ї, з друзями, на роботі; фінансові питання; нестача сну; прийом певних лікарських препаратів, які викликають тривогу; не збалансоване харчування; перфекціонізм; інформаційне перенавантаження; страх масштабних катастроф, епідемій; втрата контролю над певними ситуаціями; погані оцінки в навчанні; війна.

Високий рівень тривожності, який виникає через різні причини, як показали дослідження за тестом FPI, методикою діагностики самооцінки та рівня домагань Т. Дембо – С. Рубінштейн, шкалою тривожності Ф. Тейлора, діагностичною методикою для визначення рівня шкільної тривожності Б. Філіпса, опитувальником В. Горбачевського для виявлення рівня домагань, має тісні кореляційні зв'язки зі шкалами: «Самооцінка» ($r=-0,743$), що свідчить про обернений вплив, тобто якщо зростає рівень тривожності, відповідно знижується рівень самооцінки; «Переживання соціального стресу» ($r=0,567$) (з підвищенням тривожності юнаки та дівчата важче переносять стресові події, які виникають

у їхньому оточенні); «Фрустрація потреби у досягненні успіху» ($r=0,543$); «Страх самовираження» ($r=0,516$); «Страх ситуації перевірки знань» ($r=0,561$); «Страх не відповідати очікування інших» ($r=0,568$); «Низька фізіологічна опірність стресу» ($r=0,520$); «Проблеми і страхи у відносинах з учителями» ($r=0,445$), внаслідок чого тривожність не дає школярам можливості висловлювати вільно власну думку, виступати перед публікою, демонструвати свої вміння, навички та бути гідно оціненим.

Також кореляційні зв'язки шкали «Тривожність» простежуються зі шкалами; «Мотив зміни діяльності» ($r=-0,358$), що свідчить про готовність старшокласників до нових етапів життя, але при об'єктивному рівні тривожності; «Мотив самоповаги» ($r=-0,399$); «Оцінка власного потенціалу» ($r=-0,357$); «Невротичність» ($r=0,580$); «Депресивність» ($r=0,663$); «Сором'язливість» ($r=0,584$); «Відкритість» ($r=0,400$); «Екстраверсія – інтроверсія» ($r=-0,422$); «Емоційна лабільність» ($r=0,691$); «Маскуліність – фемінність» ($r=-0,499$).

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що від рівня тривожності залежить місце особистості серед оточення, її ставлення до себе, а також емоційний стан, який є дуже нестабільним, ставлення юнаків та дівчат до навчання і вчителів. Через надмірну тривожність в особистостей юнацького віку підвищується рівень депресивності, може проявлятися байдужість до навчання, а також рівень сором'язливості, вони не можуть сприймати навіть похвалу. Доволі вирізняються страхи, пов'язані зі школою, оцінюванням результатів їх досягнень, умінь і навичок. Ці переживання виникають через невпевненість у собі та низьку самооцінку, адже аме зі шкалою «Самооцінка» був виявлений найбільший обернений кореляційний зв'язок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Немов Р. С. Психологія: в 3 т. Т. 3. М. : Владос, 2001. 631 с.
2. Станчишин В. Стіни в моїй голові. Київ: Віхола, 2021. 206 с.

людини, поки вона зберігає здатність приймати і зберігати інформацію. За показниками кристалізованого інтелекту люди в 50 років часто демонструють кращі результати, ніж в юності.

Отже, ментальна модель як адекватний або неадекватний інтерпретаційний фільтр відіграє вирішальну роль в ефективності рішень і дій. Вона залежить від специфіки когніцій та метакогніцій суб'єкта, семіотичної системи, якій надається перевага, специфіки мови і мовлення, а також децентраційних складових інтелекту. Незалежно від того, в згорнутому (інтуїція) чи розгорнуто усвідомленому вигляді спрацьовують ментальні моделі, їх ригідність та негнучкість заважають асиміляції та опрацюванню нового досвіду, а також реінтерпретації досвіду старого, і, відповідно, особистісному розвитку [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Мудрість. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Мудрість>
2. Епштейн М. Мудрость. Проективный философский словарь. Новые термины и понятия / Под ред. Г.Л.Тулчинского та М.Н.Епштейна. СПб.: Алетейя, 2003. 512 с.
3. Холодная М.А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. Москва – Томск: Изд. Том. Ун-та, 1997. 563 с.
4. Смульсон М.Л. Психология развития интеллекту. К.: Нора-друк, 2003. 298 с.

*Христина Люта,
науковий керівник – Лариса Руденко*

КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ

Проблема конфліктних ситуацій залишатиметься актуальною завжди. Конфлікти виникають у всіх соціальних колах, суспільних відносинах. Це нормальне явище, оскільки конфліктні ситуації не завжди руйнують стосунки, настанови та норми, а можуть навпаки змінити ситуацію на краще, допомагають знайти альтернативу та прогресивне рішення. Саме в цьому полягають конструктивні функції конфлікту. Для сучасних фахівців велике значення має оволодіння наукою конфліктології, вміння розв'язувати, попереджувати конфліктні ситуації. Майбутніх рятувальників необхідно навчати як запобігати конфліктам, уникати чи правильно розв'язувати конфліктні ситуації, оскільки вони значною мірою впливають на ефективність службової діяльності,

стресостійкість, групову згуртованість і можуть погіршувати результати роботи та психологічний стан рятувальників.

Термін «конфлікт» походить від лат. *conflictus* – зіткнення, і практично в незмінному вигляді входить в інші мови (*conflict* – англ., *konflikt* – нім., *conflit* – франц.) [4, с. 15]. Західноєвропейські вчені (Р. Дарендорф, Л. Козер, Т. Парсонс й інші) вважали, що конфлікт – це боротьба за цінності, статус, владу, ресурси, метою якої є нейтралізація, завдання збитків або усунення суперника. Л. Здравомислов стверджував, що конфлікт є формою відносин між потенційними або актуальними суб'єктами соціальної дії, мотивація яких зумовлена протилежними цінностями і нормами, інтересами і потребами. А. Анцупов, А. Малишев виокремили конфлікт як найбільш гострий спосіб розв'язання значимих протиріч, що виникають у процесі соціальної взаємодії, виражаються у протидії суб'єктів конфлікту і супроводжуються негативними емоціями і почуттями, що переживають суб'єкти стосовно один одного. А. Ішмуратов визначив конфлікт як хворобу спілкування, він вважає, що «конфлікт не є системою матеріальних об'єктів, це наше внутрішньо сконструйоване бачення ситуації» [5].

Аналіз визначень конфлікту, поданих у сучасних неспеціальних енциклопедіях свідчить, що зміст цього поняття розкривається по-різному: 1) стан відкритої, часто затяжної боротьби: битва або війна; 2) стан дисгармонії у відносинах між людьми: сутичка протилежностей; 3) психічна боротьба, що виникає як результат одночасного функціонування бажань або тенденцій, що взаємно виключають один одного; 4) протистояння характерів або сил у літературних або сценічних творах; 5) емоційне напруження (хвилювання), що виникає під час зіткнення протилежних імпульсів або неможливості примирити внутрішні імпульси з реальністю чи моральними обмеженнями [1, с. 35].

Будь-який конфлікт має свою структуру. Сторони конфлікту – це суб'єкти соціальної взаємодії, що перебувають у стані конфлікту або ж явно чи неявно підтримують конфліктуючих. Предметом конфлікту є основна суперечність, заради вирішення якої суб'єкти вступають у протиріччя. Визначивши предмет конфлікту, можна шукати шляхи його вирішення. Предмет конфлікту характеризується тим, що може бути як матеріальним, так і духовним, але завжди значущий для учасників протиборства. Образ конфліктної ситуації – це відображення предмета конфлікту у свідомості суб'єктів конфліктної взаємодії. Мотиви конфлікту – це внутрішня спонукальна сила, яка підштовхує

суб'єктів соціальної взаємодії до конфлікту (мотиви висуваються у формі потреб, інтересів, цілей, ідеалів, переконань). Позиції конфліктуючих сторін – це те, про що вони заявляють одна одній у ході конфлікту чи в переговорному процесі. Завдяки вивченню структурних елементів конфлікту, аналізу мотивів та позицій конфліктуючих сторін можна проаналізувати конфлікт та скласти план його ефективного вирішення.

Існують різноманітні класифікації конфліктів. На основі цих класифікацій можна визначити види й різновиди конфліктів. Вид конфлікту – варіант конфліктної взаємодії, виокремлений за певною ознакою. Спосіб розв'язання конфліктів припускає їх розподіл на антагоністичні (насильницькі) конфлікти та компромісні (ненасильницькі). Сфери прояву конфліктів також є різноманітними: політика, економіка, соціальні відносини, погляди й переконання людей. Виділяють політичні, соціальні, економічні, організаційні конфлікти. Щодо спрямованості впливу виділяють вертикальні й горизонтальні конфлікти. Ступінь виразності конфліктного протистояння припускає виділення прихованих і відкритих конфліктів. Залежно від кількості учасників конфліктної взаємодії, конфлікти поділяють на внутрішньо особистісні, міжособистісні, міжгрупові. Залежно від порушених потреб виділяють когнітивні конфлікти та конфлікти інтересів.

Аналіз конфліктних ситуацій у професійному спілкуванні майбутніх рятувальників є актуальним, оскільки в центрі уваги знаходяться питання ефективності управління, стилю керівництва, авторитету керівника, оптимізації соціально-психологічного клімату в колективі. Біля 96 % конфліктів між керівниками і підлеглими пов'язані з їхньою спільною діяльністю. На професійну сферу взаємовідносин припадає 88 %, побутову – 9 % і суспільну – 3 % конфліктних ситуацій. Конфлікти у професійній сфері пов'язані із забезпеченням якості діяльності (39 %), оцінкою результатів роботи (8 %) та впровадженням інновацій (6 %).

Зважаючи на ці дані, можемо зробити висновок, що необхідно розвивати комунікативну компетентність майбутніх фахівців оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, оскільки це досить важливо для формування їхніх професійно важливих якостей [6, с. 50]. В основі професійного конфлікту лежить складна ситуація діяльності, яка виглядає як розбалансованість систем «завдання – особисті можливості» і «мотиви – умови середовища» і викликає психічну напруженість у людини.

Виділяють такі типи соціально-професійних конфліктів: 1) конфлікти професійної діяльності, які характеризуються «протистоянням» особи фахівця і професійного завдання, яке зумовлене порушенням відповідності між вимогами діяльності і професійними можливостями людини. Результатом вирішення цього типу конфлікту можна вважати тривалу успішну роботу людини на певному трудовому посту в організації; 2) конфлікти взаємодії з суб'єктами професійної діяльності, в основі яких лежать суперечності в ціннісно-мотиваційних орієнтаціях суб'єктів – спотворення сприйняття, розуміння і оцінювання своїх професійних дій, а також конкурентна взаємодія, аж до конфронтації. Професійні конфлікти цього типу виявляються в негативному ставленні, свідомому завданні опоненту морального або матеріального збитку. Якщо успішно розв'язати цей тип конфлікту, то можливою є здатність до спільної трудової діяльності; 3) конфлікти внутрішньо особистісного плану базуються на внутрішньо особистісних труднощах і життєвих кризах, що супроводжуються психічними станами сумніву, нерішучості, відсутності вирішення проблеми. Професійні конфлікти цього типу супроводжують процеси професійної орієнтації, становлення, адаптації і самовдосконалення. Результатом успішного розв'язання цього типу конфліктів є перехід людини до чергового, вищого ступеня розвитку як суб'єкта діяльності. Заходами управлінського впливу на професійні конфлікти можуть бути: формування у фахівця конфліктологічної компетентності, тобто уявлення про професійний конфлікт і його типологію, причини його виникнення, знання про конфліктну реальність у професії, що створюють інформаційну основу для подальшого формування емоційно-ціннісного ставлення до професійних утруднень; формування стійкості до конфліктів, тобто здатності оптимально організувати свою діяльність в умовах професійного конфлікту, гнучкість, швидкість адаптації до умов життєдіяльності, що постійно змінюються, висока мобільність психіки при переході від завдання до завдання, емоційно-ціннісне ставлення до професійного конфлікту як можливості професійно-особистісного розвитку; формування навичок управління професійними конфліктами, тобто підготовка фахівця до системної діяльності щодо управління професійним конфліктом, що означає пізнання конфліктного стану і протиріч у трудових діях, прогнозування його стресового або розвивального потенціалу, визначення мотивів і цілей, а також вибір стратегії

і тактики конфліктної взаємодії з опонентами, вирішення професійного конфлікту і виконання постконфліктних дій з метою створення умов, що виключають подальше загострення протиріччя [3, с. 93].

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок про те, що конфліктом називають відсутність згоди між двома або більше сторонами. Конфлікти є природними закономірними процесами в життєдіяльності суспільства і є неминучими умовами їх розвитку (стосується конструктивних конфліктів). Існують різноманітні класифікації та причини конфліктів.

Ураховуючи специфіку роботи майбутніх рятувальників і те, що будь-яка організація є осередком людей з їхніми особистісними та поведінковими особливостями, зазначимо, що вони не можуть існувати та виконувати свої соціальні функції без того чи іншого ступеня внутрішньої напруженості, міжособистісних та міжгрупових сутичок. Під час навчання у ЗВО майбутніх фахівців необхідно навчити попереджувати, уникати та розв'язувати конфлікти, оскільки від успішності їх вирішення залежать результати професійної діяльності рятувальників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берлач А. І., Кондрюкова В. В., Криволапчук В. О., Поліщук О. Г. Конфліктологія : навч. посіб. Вид. 2-ге, доповн. Одеса : ОДУВС, 2010. 162 с.
2. Вдовина М. В. Межпоколенческие отношения: причины конфликтов в семье и возможные пути их разрешения. Знание. Понимание. Умение. 2009. № 3. URL : / <http://www.zpu-journal.ni/e-zpu/2009/3/Vdovina/>.
3. Герасіна Л. М., Требін М. П., Воднік В. Д. та ін. Конфліктологія : навч. посіб. Харків : Право, 2012. 128 с.
4. Громова О. Н. Конфликтология : курс лекций. Москва : ЭКМОС, 2000. 319 с.
5. Ішмуратов А. Т. Конфлікт і згода: основи когнітивної теорії конфліктів. Київ: Наук. думка, 1996. 190 с.
6. Руденко Л., Коваль М., Литвин А. Методологічні підходи до формування комунікативних якостей у майбутніх фахівців цивільного захисту. Nauka, edukacja, wychowanie i praca : księga jubileuszowa dedykowana profesorowi doktorowi habilitowanemu Franciszkowi Szloskowi / Redakcja naukowa prof. zw. dr hab. Nelli Nyczkało, prof. zw. dr hab. Jerzy Kunikowski, dr Grzegorz Wierzbicki. Warszawa – Siedlce, 2018. S. 217–231.

*Анна Ревера,
науковий керівник – Роксолана Сірко*

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДСНС УКРАЇНИ

Проблема вивчення мотивацій лише з психологічного аспекту, не дає можливості чітко визначити, що ж спрямовує людину до діяльності [1; 2].

Однак дослідження поведінки особистості у процесі активності подає певні загальні трактування мотивації діяльності суб'єкта, тому метою нашого дослідження є розглянути мотиваційну сферу курсантів закладів вищої освіти ДСНС України та фактори що її зумовлюють. Використовувались наступні методи дослідження: аналіз наукової та методичної літератури з проблеми дослідження, спостереження, бесіда, анкетування, індивідуальне і групове тестування, методи математичної обробки експериментальних даних. Для проведення дослідження було опитано 50 курсантів Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Для виділення основних характеристик, які визначають домінуючі мотиви професійної діяльності, використовувалися кореляційний та факторний аналіз, який застосовувався методом головних компонент. Вони проводилися на підставі 37 показників: середня успішність; людина-природа; людина-техніка; людина-людина; людина-знакова система; людина-художній образ; внутрішній мотив; пізнавальний мотив; мотив уникання; змагальний мотив; мотив зміни діяльності; мотив самоповаги; значущість результатів; складність завдання; вольове зусилля; оцінка рівня результатів; оцінка власного потенціалу; намічений рівень мобілізації зусиль; очікуваний рівень результатів; закономірність результатів; ініціативність; замкненість-комунікабельність; рівень інтелекту; емоційна нестійкість - емоційна стійкість; підкореність-домінантність; стриманість-експресивність; підвладність почуттям, висока нормативність поведінки; несміливість-сміливість; жорсткість-чуйність; довірливість-підозрілість; практичність-розвинена уява; прямолінійність-дипломатичність; впевненість у собі- тривожність; консерватизм-радикалізм; конформізм-нонконформізм; низький самоконтроль - високий самоконтроль; розслабленість-напруженість.

Згідно аналізу отриманих даних по виборці в цілому домінує мотив закономірності результатів, що свідчить про орієнтацію респондентів на власні сили та на сприятливий випадок, а також мотив самоповаги,

що свідчить про сформованість власного “Я” у досліджуваних. Висока питома вага пізнавальних мотивів та мотиву, що спрямований на самоствердження – змагальний мотив. Встановлено відмінності також в групах низько та високомотивованих курсантів. У низькомотивованих респондентів частіше сформовані такі мотиви як мотив зміни діяльності, вольового зусилля, та змагального мотиву. У високомотивованих респондентів переважають мотиви пізнавального характеру, самоповаги та мотив, спрямований на кінцевий результат діяльності.

Більш чітку та повну картину зв'язків між основними особистісними характеристиками, що зумовлює мотивацію курсанта, дає факторний аналіз. Перевага факторного аналізу перед кореляційним полягає в тому, що він описує структуру фактору невеликою кількістю показників. Результати факторного аналізу інтерпретувалися по значенням факторних навантажень. Значимими вважалися факторні коефіцієнти від 0,6 та вище.

По вибірці в цілому виділено два фактори.

Виходячи з аналізу, в перший фактор зі значимою вагою ввійшли п'ять показників. Його провідними характеристиками є властивості, які характеризують вольову сферу особистості, її пізнавальну активність та структуру мотивації. В їх ролі виступають інтегральний показник мотивації, внутрішній мотив, вольове зусилля, пізнавальний мотив та ініціативність. Їх спільність дозволяє назвати цей фактор “пізнавальною активністю”.

Ядро другого фактору складають наступні показники: самоконтроль, практичність, комунікабельність, нормативність поведінки, сміливість. Як бачимо, значиму вагу отримали ті змінні, які характеризують стабільність нервової системи курсантів. В зв'язку з цим, даний фактор ми назвали “саморегуляція поведінки особистості”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комарова Н. Мотивация труда и повышение эффективности работы. Человек и труд. 1997. № 10. С. 56–70.
2. Алексеева М. И. Мотивы навчання учня. – К.: «Радянська школа», 1974. 158 с.

*Оксана Решетнікова,
науковий керівник – Ольга Заверуха*

ПСИХОЛОГІЯ ПОВЕДІНКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ В УМОВАХ ПОЛОНУ

Важливою темою у теперішній час є вивчення основних аспектів, досліджень та методів військової психології. З неналежним розвитком військової сфери та на жаль початку повномасштабної війни в Україні дослідження психології військових, а також поводження полонених у полоні є дуже актуальною проблемою, яка на сьогоднішній час є недостатньо досліджена. Це все зумовлює вивчення особливостей поведінки у полоні. Вчасна психологічна підготовка значно зменшує ризик втрат серед людей та пригніченого морально-психологічного стану після.

Військова психологія – це галузь психологічної науки, яка вивчає закономірності функціонування психіки і поведінки людей в умовах військової служби.

Військова психологія використовує загальнопсихологічні категорії, теорії та концепції, а так само методи психологічних досліджень. Об'єктами її пізнання і психологічного дослідження є військовослужбовець і військовий колектив, які реалізують свій потенціал у процесі військової праці.

Аналізуючи останні дослідження та публікації, щодо поведінки особистості у полоні, можемо виділити таких вчених: Г. Філіпова, В. Карпов, О. Хміляр, В. Савінцев, В. Франкл, Ю. Ширококов, Г. Генрікссон, Р. Чалдіні. Полон – обмеження свободи особи, що брала участь у військових діях, з метою недопущення його до подальшої участі в них. Особа, що потрапила в полон називається полонений [1]. Полон це дуже складне випробування, як для військових так і для цивільних осіб. У міжнародному гуманітарному праві (МГП) існує багато договірних та звичаєвих норм для визначення міжнародно-правового режиму військовополонених. Ці норми утворюють відповідний інститут воєнного полону, що регулюється Женевською конвенцією стосовно поводження з військовополоненими [3]. Але зважаючи на ситуацію, яка зараз відбувається, ми можемо спостерігати, як військові країни-агресора нехтують Женевськими конвенціями та жорстоко відносяться до наших співвітчизників вдаючись до знущань та катувань.

Після вивчення поведінки полонених було виокремлено три фази, які проходить особистість перебуваючи у полоні. Перша фаза – шок

потрапляння в полон, друга фаза – зміни характеру від тривалого перебування в полоні і фаза звільнення з полону. [5;7] Ці фази згідно вчень В. Франкла, О. Хмільяра та В. Савінцева, переживають полонені як цивільні, так і військові. Також у дослідженнях О. Хмільяра, щодо психологічних аспектів потрапляння та перебування у полоні, усвідомлення самого факту потрапляння у полон відбувається із затримкою. Багато авторів підтримують думку О. Хмільяра, зазначаючи, що полонені в перший час «обнадіюють» себе швидким порятунком з полону через те, що знаходяться в очікуванні невідомого, жахливого майбутнього. Але згодом у людини виникає протест, яким вони не в змозі керувати.

В деяких випадках полонені проявляють непотрібну сміливість та намагаються втекти з полону або вихопити зброю у своїх заручників, але така поведінка діє згубно і таких полонених переважно у більшості випадках вбивають, навіть якщо хотіли їх обміняти або використати для отримання викупу. Один з найславетніших психотерапевтів В. Франкл, який пережив табір смерті після другої світової війни, дослідив такі психічні реакції, які назвав «зловісне почуття гумору» та «холодна цікавість». Ці реакції психіки виникають внаслідок пережитого жаху, якого раніше людина ніколи не відчувала [6].

Також великий психологічний тиск на особистість створюють тортури та знущання, приниження які часто використовують злочинці. Постійна напруга, сильно пригнічує внутрішнє життя особистості. Єдиною втечею від такої дійсності є сон, коли надії полонених оживають. Численні свідчення ув'язнених показують, що пробудження є найжахливішою миттю протягом доби, тому що повертає їх у реальність полону [2, с.152]. Полон сильно знищує особистість з середини, адже там панує зневага до цінності життя, людської гідності, а неможливість повідомити рідних та туга за домом створює велику душевну тугу. Саме тому перебуваючи в полоні важливо спілкуватися або якщо немає поряд людей, багато дослідників радять декламувати вірші чи проговорювати якісь оповідання. В. Франкл провівши три страшних роки свого життя у концтаборах довів, що людині достатньо лише сенсу аби вижити перебуваючи на межі людського існування Д. Леонт'єв зазначає, що життя немає готового сенсу і гарантованого щастя, але кожна людина має можливість їх віднайти через власний вибір і зусилля [4, с.107–117.]. В ситуації полону не потрібно провокувати та викликати агресію з боку супротивника, незалежно від можливих провокувань і знущань. Необхідно намагатися власними заспокійливими

жестами та витримкою передати принаймні частину спокою тим, хто бере у полон, які в цій ситуації також нерідко налякані та перебувають в шоковому стані. Ю. Ширококов зазначає, що цільова психологічна підготовка особового складу до дій на випадок можливого захоплення у полон або перебування заручником сприятиме збереженню життя військовослужбовців та знизить ризик колаборації. Цільова психологічна підготовка має в собі містити підготовку до допиту, формування навичок ухиляння від відповідей та маніпулювання інформацією в тому числі засобами символічної мімікрії.

Слід зазначити, що вітчизняна військова психологія виробляє рекомендації щодо регуляції поведінки військовослужбовця в умовах бойового стресу, що є невід'ємною складовою при підготовці військовослужбовців до виживання в полоні. Тому були визначені загальні правила для осіб, які перебувають в полоні:

- не допускайте дій, які можуть спровокувати терористів до застосування зброї. Таку реакцію можуть викликати навіть несподіваний рух або шум;
- будьте готові до застосування терористами пов'язок на очі, кляпів, наручників або мотузок;
- не дивіться злочинцям в очі (для нервово нестійкої людини це сигнал до агресії), не поводьтеся зухвало – це може спричинити ще більшу жорстокість;
- не намагайтеся чинити опір, не проявляйте непотрібного героїзму, намагаючись роззброїти бандита чи прорватися до виходу.
- якщо вам кажуть, що ви взяті в заручники і примушують вийти з приміщення, не чиніть опір;
- якщо з вами присутні діти, знайдіть для них безпечне місце, спробуйте закрити їх від випадкових куль, якщо це можливо, тримайтеся поруч.
- виконуйте вимоги злочинців, не намагайтеся суперечити їм, не ризикуйте власним життям і життям інших людей, намагайтеся не допускати істерики та паніки;
- якщо потрібна медична допомога, говоріть спокійно і коротко, не нервуючи злочинців, нічого не робіть, поки не отримаєте дозволу;
- будьте уважні, спробуйте запам'ятати прикмети терористів: одяг, імена, прізвиська, можливі шрами і татуювання, особливості мови і поведінки, тематику розмов тощо;
- намагайтеся зберігати спокій і витримку;

– будьте насторожі, зосередьте увагу на звуках, рухах тощо. Будьте готові пояснити наявність яких-небудь документів, номерів телефонів тощо;

– якщо утримання тривале, не давайте ослабнути своїй свідомості. Постійно тренуйте пам'ять: згадуйте історичні дати, прізвища знайомих людей, номери телефонів тощо. Виконуйте фізичні вправи, наскільки дозволяють сили і простір приміщення. Обов'язково ведіть відлік часу;

– якщо вам дали можливість поговорити з родичами по телефону, тримайте себе в руках, не плачте, не кричіть, говоріть коротко і по суті. Спробуйте встановити контакт з терористами.

– якщо ви виявилися замкнутими в приміщенні, спробуйте привернути чийсь увагу: розбийте шибку, покличте на допомогу, примусьте спрацювати пожежну сигналізацію тощо. Пам'ятайте, що отримавши повідомлення про ваше захоплення, спецслужби вже почали діяти і зроблять усе необхідне для вашого звільнення.

Тверді переконання, оптимізм, віра та пошук змісту також допомагають витримати полон. Говорячи про значення життєвого змісту як визначального фактору для виживання полоненого у нацистських концтаборах, відомий психотерапевт та колишній ув'язнений Віктор Франкл зазначив: «Хто має заради кого жити, той може витримати будь-що».

ЛІТЕРАТУРА

1. Полон. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Полон>
2. Глуховський В.С. Мої спогади. К. «Основа», 2008. 152 с.
3. Грушко М. В. Становлення та специфіка міжнародно-правового режиму військовополонених : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 "Міжнар. право" / Грушко Мальвіна Валеріївна ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". Одеса, 2015. 20 с.
4. Леонтьев Д.А. Жизненный мир человека и проблема потребностей. Психол. журн. 1992. № 2. Т. 13. С. 107–117.
5. Савінцев В. Військова психологія та педагогіка: інноваційний підхід. Ч.1. К.: НУОУ, 2012. 412 с.
6. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Х.: «Глобус», 2018. 159 с.
7. Хміляр О.Ф. Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності: збірник тез доповідей науково-практичної конференції (16 листопада 2017 року). Львів: НАСВ, 2017. С. 132–133.

Інтелектуальна готовність дітей шостого-сьомого року життя є одним з найголовніших компонентів загальної готовності, що забезпечує психічний та особистісний розвиток особистості старшого дошкільника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк В. З. Теоретичні аспекти формування інтелектуальної готовності дитини до навчання в школі. Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Луцьк, 2012. № 8(233). С. 4-7.
2. Дичківська І. Розвивати інтелектуальну обдарованість. Технології раннього навчання Глена Домана. Палітра педагога. 2004. №2. С.7.
3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
4. Карабаєва І., Яценко Т., Пасічник А. Інтелектуально обдаровані дошкільнята: підтримка та супровід. Київ : Шкільний світ, 2011. 127 с.
5. Лаврентьєва Г. П., Титаренко Т. М. Практична психологія для вихователя / ред. А. Я. Невзгляд. Київ : ВПОЛ, 1993. Ч.1. 40 с.
6. Поніманська Т. І., Дичківська І. М. Дошкільна педагогіка. Практикум : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, спеціальність «Дошкільне виховання». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2004. 352 с.
7. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» [нова редакція]. У 2 ч. Ч.ІІ. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О. П., Аніщук А. М., Артемова Л. В. та ін. наук. кер О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 452 с.
8. Просенюк А. І. Розумовий та емоційний компоненти як складові інтересу дітей дошкільного віку до художнього слова у спадщині В. О. Сухомлинського. Наука і освіта. 2008. № 6. С. 131–134.

*Ксенія Березяк,
Приймак Олеся*

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СТРЕСОСТІЙКОСТІ СТУДЕНТІВ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19

На сьогодні перед молоддю постає чимало викликів і вимог, які спонукають її до постійного пошуку, боротьби за життєві перспективи, громадянську позицію. Вперше в новітній історії через пандемію COVID-19 громадське життя було масово обмежене, включаючи повну заборону очного навчання/викладання в державних школах та університетах. Протягом короткого періоду часу викладання та навчання

довелося адаптувати в основному до цифрових та онлайн-форматів [10; 17].

На академічне, а також на приватне життя студентів сильно вплинули правила соціальних контактів та гігієни [13; 18].

Про сприйняття та реакцію студентів на такі непередбачувані та загрозливі для життя події повідомлялося з різних країн. У дослідженні, проведеному у Китаї, з'ясувалося, що чверть студентів боялися спалаху COVID-19 [12]. В онлайн-опитуванні турецьких студентів про їхні емоції з приводу COVID-19 38% відповіли, що стурбовані [8]. Дослідження, проведені в Європейському Союзі, повідомили про збільшення стресу та занепокоєння приблизно у 60% студентів у Франції, Іспанії та Польщі [14; 15; 16] через пандемію COVID-19.

Високий рівень психічної стійкості до стресів – важлива умова збереження, розвитку і зміцнення здоров'я і професійної самореалізації особистості. Стресостійкість – це важлива і складна властивість особистості, пов'язана з низкою інтелектуальних, когнітивних, емоційних й особистісних властивостей, які допомагають їй переживати великі розумові, фізичні, вольові та емоційні навантаження, зберігаючи спокій та рівновагу в стресовій ситуації.

Нами було проведено дослідження гендерних особливостей стресостійкості студентів в період пандемії COVID-19.

Будь-яка ситуація має суб'єктивне значення, неповторний особистісний сенс для кожної людини. В результаті те, що виступає психотравмою для одного, може сприйматися іншими як звичайна життєва нейтральна подія.

Як вважає Л.А. Китаїв-Смик [1], фактори, що визначають стресостійкість, можна розділити на кілька груп (рисунок 1.1.).

В умовах пандемії COVID-19 університети перейшли на дистанційне навчання. Віддалений навчальний процес є більш трудомістким і викликає труднощі суб'єктів освітнього процесу [6]. Дистанційне навчання сприяє посиленню стресу у студентів, зниженню психологічного самопочуття та здоров'я [7], розвитку депресії та формуванню страху захворіти на COVID-19 [5].

У роботі О. Кулешової та О. Баринової виявлено середній показник стресу, що виникає у відповідь на дистанційне навчання за умов самоізоляції. Згідно з отриманими результатами, студенти характеризуються вираженою напругою емоційних та фізичних систем організму; більшість студентів відзначає посилення емоційного стресу [2].

Рис. 1.1. Класифікація факторів, що визначають стресостійкість

У дослідженні І. Алешковського та інших показані негативні сторони дистанційного навчання [4]. Студенти виділили відсутність особистого спілкування з іншими студентами (19,2% опитаних); відсутність особистого спілкування з викладачами (18,2%); зниження фізичної активності (15,3%), збільшення обсягу самостійної роботи (16,9%); відсутність лабораторних/практичних занять (9,7%).

Для вивчення гендерних аспектів стресостійкості студентів в період пандемії COVID-19 були застосовано наступні методики: Методика «Адаптивність» А. Маклакова та С.Чермянина, 16-ти факторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла, Bem Sex-Role Inventory (BSRI), Тест «Аналіз стилю життя» (Бостонський тест на стресостійкість). Емпіричне дослідження проводилося зі здобувачами вищої освіти. В нашому дослідженні взяли участь 32 особи - 16 жіночої та 16 чоловічої статі, віком від 18 до 22 років.

На основі отриманих даних ми можемо зробити висновок про те, що дослідженим студентам більше властиві чоловічі риси особистості (мускулінний тип), і вони позиціонують себе як чоловіки (43,75%), у

свою чергу 50% випробуваних чоловіків мають змішаний, андрогінний тип особистості і лише 6,25% (один випробуваний) має фемінний тип.

По групі досліджених дівчат були отримані такі дані: у 43,75% дівчат з усієї вибірки фемінний тип особистості, 56,25% дівчатам притаманний андрогінний тип особистості.

Адаптаційні механізми до дистанційного навчання можуть бути не до кінця сформовані. Інтенсивна розумова діяльність студентів та висока нервово-емоційна напруга супроводжується активізацією всіх функціональних систем організму, які призводять до перевантаження вегетативної та вищої нервової діяльності, емоційної сфери і стають ланкою у виникненні психосоматичних захворювань молоді, що навчається.

Високий ступінь стійкості до стресу виявлено у 43,75% обстежених юнаків, котрим характерна реактивність організму та швидка адаптація до нових умов. Такі люди здатні довільно керувати своєю діяльністю (планувати, ставити ціль, здійснювати вибір, у т. ч. контролювати свої емоції, вміти розслабитися), що є необхідністю студентської життя. Їхня енергія та ресурси не витрачаються на боротьбу з негативними психологічними станами, що виникають у процесі стресу. Тому будь-яка діяльність оцінюваного незалежно від її спрямованості та характеру стає ефективнішою.

Показаво, що з дівчат високий рівень стійкості до стресу відзначається лише в 12,5% досліджуваних. Можливо, це пояснюється особливостями гормонального статусу дівчат, які відбивається з їхньої емоційності, їх схильності переважно все зайве ускладнювати, що також вказувалося К. А. Антроповою, А. А. Колесніковою, а також Є. Т. Матюшенко [3]. Автори, що цитуються, відзначають ейфоричний тип емоційної реакції жіночого організму Причинами стресів, на думку авторів, є думки про можливі неприємності та проблеми, страх перед майбутнім, надмірно серйозне ставлення до життя, навчання, робота.

Для того, щоб з'ясувати можливий взаємозв'язок статті/гендеру та рівнем стресу було проведено коерляційний аналіз, в ході якого було виявлено середній негативний зв'язок між рівнем стресостійкості на статті (-0,47, при кореляції на рівні $p \leq 0.05$). Статистично значущого зв'язку між рівнем стресостійкості на гендером виявлено не було.

Сучасні дослідження свідчать, що через закриття вищих навчальних закладів і перехід на дистанційну освіту, студенти проводять більше

часу в ізоляції, не бачать друзів, менше гуляють на вулиці, їхній психологічний стан погіршується [10]. Згідно з американським дослідженням, більше 60% студентів відчували погане психічне здоров'я, а 80% – стрес, тривогу, смуток і самотність [9]. Згідно з дослідженням, проведеним в університетах Нідерландів, через пандемію студенти відчують самотність, труднощі з приділенням уваги навчанню, мають погані настрої [11].

Для того, щоб упоратися зі стресовими ситуаціями в період карантину та дистанційного навчання, Українська асоціація психологів радить адаптуватися до нової академічної реальності такими методами, як [7]:

– емоційний інтелект (потрібно навчитися звертати увагу на свої емоції та переживання, відкрито висловлювати їх.);

– добробут тут і зараз (потрібно дотримуватися заходів карантину та соціальної дистанції, але не ізолювати себе від оточення: спілкуйтеся в інтернеті з друзями, обговорюйте навчальний процес у студентських чатах, організуйте розваги в інтернеті, приєднуйтеся до цікавих флешмобів);

– інноваційне навчання. Зосередьтеся на своєму академічному виборі та використовуйте карантинну перерву, щоб краще зрозуміти, що вам насправді подобається, які ваші цілі та ваша стратегія на майбутнє. Співпрацюйте з одногрупниками над виконанням завдань – це може зменшити навантаження на кожного та зробити навчання більш живим та емоційним;

– взаємна підтримка. Допмагайте одне одному: у навчанні, вирішуючи особисті, побутові проблеми. Будьте уважнішими до людей, поведінка чи емоційний стан яких викликає занепокоєння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Китаїв-Смик Л.А. Психологія стресу. Психологічна антропологія стресу. М.: Академічний Проект. 2009. 943 с.
2. Кулешова О.М., Барінова О.Г. Дослідження ознак та симптомів стресу у студентів-першокурсників медичного вузу в умовах дистанційного навчання та самоізоляції. *Scientist*. 2020. № 3. С. 10–14.
3. Матюшенко Є. Т. Вивчення стресостійкості та ступеня емоційної реактивності у чоловіків та жінок. 2016. Т. 11. С. 801–805.
4. Пітулей В. В. Особливості впливу дистанційного навчання на психіку студента та викладача. *Острог : Вид-во НаУОА*. 2021. № 12. С. 64–68.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мимка Д. Чому нейрохірург Генрі Марш став прихильником евтаназії. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2018/10/3/233389/>
2. Абрамова Г. С. Психология человеческой жизни. Исследование геронтопсихологии : учеб. пособие. М.: Академия, 2002. 222 с.
3. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. 2-ге вид., стер. К.: Академвидав, 2009. 360 с.
4. Ермолаева М. В. Практическая психология старости. М.: ЕКСМО-Пресс, 2002. 318 с.
5. Смерть як добровільний вибір. URL: https://pidru4niki.com/1329030537145/psihologiya/smert_dobrovilniy_vibir
6. ECHR: Ukrainian Aspect. URL: <https://www.echr.com.ua/evtanaziya-u-pravovomu-vimiri-chi-maye-lyudina-pravo-na-samoviznachennya-shlyaxom-smerti/>
7. Іфтода О.М. Евтаназія: за і проти. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/3413-evtanaziya-za-i-proti/>
8. Беловольченко Г. Право на смерть. Коли в Україні дозволять евтаназію та до чого тут гроші. <https://zaborona.com/pravo-na-smert-koli-v-ukrayini-dozvolyat-evtanazyu-ta-do-chogo-tut-groshi/>

*Андріяна Дацко,
науковий керівник – Андрій Цюпрік*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ

Взаємодія людини з навколишнім світом здійснюється в системі об'єктивних відносин, які складаються між людьми в процесі їхнього суспільного життя. Відображенням цих об'єктивних взаємин між членами групи є суб'єктивні міжособистісні відносини.

Індивідуальність людини у взаємодії з іншими людьми визначає її стиль міжособистісної взаємодії. Стиль міжособистісної взаємодії це система принципів, норм, методів, прийомів взаємодії та поведінки індивіда.

Проблема міжособистісних відносин всебічно розглядається в працях як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, які під міжособистісними відносинами розуміють не будь-яку взаємодію людей, а лише ту, в ході якої кожен їхній учасник активно виступає як суб'єкт, що адресується особистості іншої людини, поперемінно висловлюючи йому своє ставлення та сприймаючи ставлення партнера до себе.

Проблема міжособистісної взаємодії досліджувалась такими вченими, як Л. Виготський, Е. Берн, О. Бодальов, Я. Коломинський, А. Кірічук, В. Мясищев, А. Петровський та інші.

Стосунки й взаємовідносини з людьми є необхідними й важливими для людини будь-якого віку, оскільки розвиток її як особистості відбувається саме в соціальному оточенні. Входження людини в суспільне життя починається з вибору типу взаємин. Важливе значення має той факт, що встановлення й розвиток міжособистісних відносин, яких прагне людина, неможливі без спілкування [3].

Міжособистісні відносини, виникають у результаті узагальнення ситуативних емоційних реакцій членів групи на особистісно значущі їм прояви зі сторін однолітків чи під тиском громадської думки групи.

У міжособистісних відносинах можна назвати 2 складові частини. Зовнішня їхня частина постає у поведінкових аспектах особистості, а інша, внутрішня частина, більша, ніж зовнішня, залишається прихованою. Співвідношення двох частин - видимої та глибинної - у конкретної людини залежить від ступеня її відкритості та щирості. У деяких випадках весь багатий арсенал комунікативних засобів особистості, а також зовнішньої поведінки може бути спрямований не на реалізацію, а на маскування справжнього ставлення до іншої людини [1].

Людина протягом усього свого життя потребує прийняття її іншими, позитивних оцінок, але в підлітковому віці ця потреба виражена найбільш яскраво. Для підлітків найбільш актуальна групова міжособистісна взаємодія, спілкування в компанії ровесників. Ступінь «включення» в групу визначає як стиль міжособистісної взаємодії, так і спрямованість особистісного розвитку. Частими причинами труднощів спілкування, на думку дослідників, можуть бути індивідуально-психологічні особливості спілкування, включаючи інтелектуальні, вольові, особисті прояви людини.

Характерними для підліткового віку є імітації чиєїсь поведінки. Найчастіше імітується поведінка значущого дорослого, який досяг певного успіху, причому насамперед звертається увага на зовнішній бік. При недостатній критичності і несаможиттєвості в судженнях такий зразок для наслідування може негативно вплинути на поведінку підлітків.

Підлітковий вік розглядається як перехідний від дитинства до дорослості. Із цим пов'язане виникнення почуття дорослості як головного психологічного новоутворення підліткового віку. Відбувається своєрідна переорієнтація дитячих норм і цінностей на норми і цінності дорос-

слих. Прагнучи задовольнити цю найбільш актуальну, соціальну значущу потребу і посісти гідне місце серед однолітків і дорослих, підліток змушений постійно звертатися до аналізу своєї поведінки та діяльності, порівнювати себе зі значущими іншими, зважувати свої можливості, відшукувати власні недоліки, замислюватися над самовдосконаленням. Відбувається поглиблення та диференціація пізнавального процесу, звернення до світоглядних проблем, інтерес до власної особистості та статусу у суспільстві, прив'язаність до ровесників. Наявний зсув у самостійному аналізі соціальних явищ.

Особливості підліткової психіки визначаються насамперед розривом, дисоціацією між зрілістю фізичною, психічною і соціальною. Саме ця дисоціація і зумовлює визначення підліткового віку як «складного». Для поведінки підлітків характерними є специфічні дитячі та підліткові реакції. Вони є поведінковою формою прояву механізмів психологічного захисту.

Середовище ровесників є специфічною формою взаємодії і комунікації дітей і підлітків, а спілкування з ними є чинником формування особистості. Підліткова група може стати головним регулятором поведінки підлітка [2]. Характерною є реакція групування з однолітками (конформність). Прагнення дітей і підлітків до групування має філогенетичне коріння і має, по суті, інстинктивний характер. У спілкуванні з однолітками підліток отримує необхідні знання про життя, які за певних обставин йому не надають дорослі. У групі однолітків виробляються підлітком навички соціальної взаємодії. Зокрема він може виступити в ролі лідера, підлеглого, аутсайдера та ін.

Провідною у підлітка стає потреба у спілкуванні, проте достатньо вибіркового, тобто передусім з ровесником, який володіє певними якостями. На перший план виступає спілкування з ровесниками. Важливою формою міжособистісних відносин підлітків є дружба, яка відрізняється високим ступенем вибіркової, стійкості й інтимності. Психологічна цінність дружби у цьому віці полягає в тому, що вона слугує водночас школою саморозкриття і школою розуміння іншої людини.

Розвиток особистості підлітка актуалізує нові якісні переструктурування змісту, форм і механізмів моральної самосвідомості. Основними формами морального розвитку підлітка стають такі складні за формою моральні самопочуття, як сором, провина, честь, гідність, совість і відповідальність.

Наші автори

Агапова Світлана – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Аніщенко Вікторія – професор кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін Академії Державної пенітенціарної служби, доктор педагогічних наук, професор

Баклицька Ольга – доцент кафедри педагогіки та психології Львівського державного університету фізичної культури імені І. Боберського, кандидат психологічних наук, доцент

Балабанова Любов – професор кафедри психології діяльності в особливих умовах соціально-психологічного факультету Національного університету цивільного захисту України, доктор психологічних наук, професор

Бармінова Юліана – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Березюк Богдана – студентка відділення початкової та дошкільної освіти Луцького педагогічного фахового коледжу КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Березяк Ксенія – викладач кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Боднарчук Вікторія – ад'юнкт кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Бокало Оксана – викладач Львівського вищого професійного училища технологій та сервісу

Вдович Світлана – доцент кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

Велика Андріана – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Вінтюк Юрій – доцент кафедри теоретичної та практичної психології Національного університету «Львівська політехніка», кандидат психологічних наук

Годій Лілія – ад'юнкт кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Дацко Андріана – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Довгаль Карина – курсантка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Ільків Христина – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Калитовська Софія – курсантка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Каспришин Ірина – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Коваль Ігор – заступник начальника відділу виховної, соціально-гуманітарної роботи та психологічного забезпечення Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат педагогічних наук

Комач Єлизавета – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Литвин Андрій – професор кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор педагогічних наук, професор

Лихва Ангеліна – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Люта Христина – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Милик Іванна – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Нагайська Інеш – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Пех Анастасія – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Пилипчук Валентина – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Подобінська Соломія – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Пономаренко Іван – ад'юнкт кафедри психології діяльності в особливих умовах соціально-психологічного факультету Національного університету цивільного захисту України

Приймак Олеся – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Ревера Анна – курсантка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Решетнікова Оксана – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Руденко Лариса – професор кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор педагогічних наук, професор

Сальнікова Тетяна – аспірант кафедри психології діяльності в особливих умовах Національного університету цивільного захисту України

Сачук Тетяна – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Сірко Роксолана – начальник кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор психологічних наук, доцент, полковник служби цивільного захисту

Слободяник Володимир – Начальник інституту післядипломної освіти Львівського державного університету безпеки життєдіяльності), кандидат психологічних наук, доцент

Смирнова Валерія – студентка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Стельмах Оксана – старший викладач кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Соловійов Валерій – завідувач кафедри педагогіки та психології Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського, кандидат педагогічних наук, доцент

Станішовський Артур – аспірант кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Тищук Оксана – студентка Національного університету «Львівська політехніка»

Хмарна Лілія – курсантка Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Цимбалюк Богдана – студентка відділення початкової та дошкільної освіти Луцького педагогічного фахового коледжу КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Цюприк Андрій – доцент кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор педагогічних наук, доцент

Шевелєва Юлія – аспірант Національного університету цивільного захисту України

Яремко Роман – викладач кафедри практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Наукове видання

**ВИДАТНІ ПОСТАТІ ПСИХОЛОГІЇ:
ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
VIII регіонального наукового семінару

Верстка – С. М. Вдович

